

HOLLÁN MIKLÓS\*

## BÜNTETŐBÍRÓI DÖNTÉSEK AZ ALKOTMÁNYBÍRÓSÁG ÍTÉLŐSZÉKE ELŐTT A *NULLUM CRIMEN* *ET NULLA POENA SINE LEGE* ELV TÜKRÉBEN\*\*

### 1. BEVEZETÉS

A „polgárok szabadságának védelmét illetően mindig és mindenhol különösen fontos területe az alkotmánybíráskodásnak a büntetőjog.”<sup>1</sup> Tanulmányom olyan alkotmánybíróági határozatokat elemez, amelyek alkotmányjogi panasz alapján indult eljárásban vizsgálták, hogy a büntetőbírói döntések anyagi büntetőjogi rendelkezései megfelelnek-e az Alaptörvény XXVIII. cikk (4) bekezdésének, amely a büntetőjog egyik alapelvét, a *nullum crimen et nulla poena sine lege* elvet alkotmányos szinten fogalmazza meg. Az Alkotmánybíróság a vizsgált időszakban még csak a kezdeti lépéseket tette meg ezen új hatáskörének<sup>2</sup> gyakorlása során, azonban a tanulmány tárgyát képező határozatok az Alkotmánybíróság esetjogi ítélkezésének lényegénél fogva komoly szerepet játszhatnak a testület későbbi gyakorlatának formálásában.

Az Alkotmánybíróság határozatait – a tanulmány tárgyát képező döntések számára is figyelemmel – kvalitatív módszerrel vizsgálom, azon belül is elsősorban alapjog-dogmatikai elemzést végzek.<sup>3</sup> Ennek során egyrészt megkísérlem a különböző határozatokban megfogalmazott tételeket rendszerbe foglalni, másrészt pedig – ebből kiindulva – megoldást adni a jövőben felmerülő alkotmányértelmezési kérdésekre.<sup>4</sup> Reményeim szerint ezzel – ha szerény mértékben is, de – hozzá tudok járulni az indítványozási kultúra, illetve az alkotmánybíróági gyakorlat fejlesztéséhez.

### 2. ELŐZMÉNYEK

Választott témám elemzéséhez kiindulópontként nyilvánvalóan szükséges a *nullum crimen et nulla poena sine lege* elv tartalmának, hazai büntetőjogi és alkotmány-

\* Tudományos főmunkatárs, MTA TK JTI; egyetemi docens, NKE RTK.

\*\* Lezárva 2017. július 1. napján.

<sup>1</sup> PACZOLAY Péter: „Az Alkotmánybíróság alkotmányvédő szerepéről” *Alkotmánybíróági Szemle* 2014/1. 109.

<sup>2</sup> Vö. 2.4. és 3.3. pont.

<sup>3</sup> Hasonlóan pl. Vissy Beatrix: „Támpontok a valódi alkotmányjogi panasz hatáskörének megállapításához” *Közjogi Szemle* 2014/2. 40–46.

<sup>4</sup> JAKAB András: „Az alkotmány kommentárjának feladata” In: JAKAB András (szerk.): *Az Alkotmány kommentárja I–II.* (Budapest: Századvég<sup>2</sup>2009) 35. [89. msz.], 50. [138. msz.].

jogi szabályozástörténetének áttekintése, valamint az Alaptörvény megfelelő rendelkezésének és az azzal kapcsolatos korábbi alkotmánybírói hatásköröknek a bemutatása.<sup>5</sup>

## 2.1. A BÜNTETŐJOGI ALAPELV TARTALMA

A *nullum crimen et nulla poena sine lege* elv teljes tartalmában – a feudális korszak önkényére és jogbizonytalanságára adott válaszként – a felvilágosodás korában fejlődött ki filozófiai és jogirodalmi munkákban.<sup>6</sup>

Az alapelvből a következő tilalmak vezethetők le:

- a határozatlan büntetőtörvény tilalma (*nullum crimen/nulla poena sine lege certa*),
- a súlyosabb büntetőtörvény visszaható hatályának tilalma (*nullum crimen/nulla poena sine lege praevia*),
- a büntethetőséget alapító vagy a büntetőjogi szankciót megalapozó (szigorító) bírói jog tilalma (*nullum crimen/nulla poena sine lege scripta*),
- a büntethetőséget kiterjesztő vagy a szankciót megalapozó (szigorító) analógia tilalma (*nullum crimen/ nulla poena sine lege stricta*).<sup>7</sup>

Nagy Ferenc körültekintő megfogalmazása szerint e tilalmak közül „az első kettő elsősorban a törvényhozót köti, míg a másik kettő a bírót”.<sup>8</sup> Így viszont az is megállapítható, hogy a súlyosabb büntetőtörvény visszaható hatályának tilalma tekintetében az alapelv a jogalkalmazót is köti,<sup>9</sup> illetve abból a jogalkalmazó számára irányadó (büntetőjog-specifikus, más jogágakhoz képest szigorúbb) értelmezési korlátozások is levezethetők.<sup>10</sup>

A *nullum crimen/ nulla poena sine lege* elvnek a jogalkotó és jogalkalmazó felé irányuló legfontosabb kihatásait a következő táblázatban tekintem át:

A jogalkotó felé	A jogalkalmazó felé
a határozatlan büntetőtörvény tilalma	a büntetőtörvénynek az elkövető terhére szóló értelmezése más jogágakhoz képest szigorúbb korlátok alá esik
–	az elkövetőre kedvezőtlenebb bírói jog tilalma
–	az elkövetőre kedvezőtlenebb analógia tilalma
az elkövetőre kedvezőtlenebb büntetőtörvény visszaható hatályának tilalma	az elkövetőre kedvezőtlenebb büntetőtörvény visszaható hatályú alkalmazásának tilalma

<sup>5</sup> Hasonlóan pl. SÁNDOR Lénárd: „Az alkotmányjogi panaszok szerepe a büntetőügyekben” *Alkotmánybírói Szemle* 2013/1. 99–108.

<sup>6</sup> Lásd pl. Claus ROXIN: *Strafrecht Allgemeiner Teil. Band I.* (München: Beck 1997) 99; NAGY Ferenc: *A magyar büntetőjog általános része* (Budapest: Korona 2004) 61.

<sup>7</sup> NAGY Ferenc: „A nullum crimen / nulla poena sine lege alapelvről” *Magyar Jog* 1995/5. 257–270.

<sup>8</sup> NAGY Ferenc: *A magyar büntetőjog általános része* (Budapest: HVG-ORAC 2008) 47.

<sup>9</sup> KIS Norbert: „Az anyagi büntetőjog alapelvei” In: KIS Norbert – HOLLÁN Miklós: *Büntetőjog I. Általános rész. Alapismertetek a közigazgatási szakemberképzés számára* (Budapest–Pécs: Dialóg Campus 2013) 32. Vö. 4.2. pont.

<sup>10</sup> Vö. 2.5.2. és 4.1. pont.

## 2.2. RÖVID BÜNTETŐJOGI SZABÁLYOZÁSTÖRTÉNET

A *nullum crimen/ nulla poena sine lege* elvét a korábbi magyar büntető törvénykönyvek kifejezett alapelvként nem nevesítették, hanem azt a bűncselekmény fogalmára, illetve a büntetőtörvény időbeli hatályára vonatkozó rendelkezésekből (sok esetben ezek egybevetéséből) kellett kiolvasni.<sup>11</sup>

A törvényi rendelkezések azonban csak a jogalkalmazókkal szemben jelentettek védelmet, a törvényalkotóval szemben nem.<sup>12</sup> A szocialista korszak büntetőjogának kezdeti időszakában voltak is olyan büntetőjogi rendelkezések, amelyek a súlyosabb büntetőtörvény visszaható hatályú alkalmazását írták elő.<sup>13</sup> Sőt egy időben olyan általános részi törvényi rendelkezés is hatályban volt, amely kifejezett kivételt engedett a jogalkotónak a súlyosabb büntetőtörvény visszaható hatályú megalkotásának tilalma alól.<sup>14</sup> Azonban annak hatályon kívül helyezését követően sem tiltotta meg semmi a törvényhozónak azt, hogy az elkövetőre kedvezőtlenebb bármely büntetőtörvényt visszaható hatállyal ruházzon fel. Ha ez történt, akkor a jogalkalmazónak – a *lex posteriori derogat lege priori* elvre tekintettel – az elkövetőre nézve kedvezőtlenebb új büntetőtörvényt is alkalmaznia kellett. Látható tehát, hogy a büntető jogalkotásban – annak jellegéből eredően – a *nullum crimen sine lege* elvnek a jogalkalmazóval szemben érvényesülő aspektusai kaptak szerepet.

## 2.3. AZ ALKOTMÁNY SZABÁLYOZÁSA

Az 1949. évi XX. törvény (Alkotmány) 1949-es szövegváltozata az „állampolgárok jogai és kötelességei”<sup>15</sup> között nem nevesítette a *nullum crimen sine lege* elvét. Ennek alkotmányos garanciaként való megjelenése (más alapjogokhoz hasonlóan) a rendszerváltáshoz köthető.<sup>16</sup> Az 1989. évi XXXI. törvény 34. §-a iktatta az „alapvető jogok és kötelességek” közé azt a rendelkezést, amely alapján „senkit nem lehet bűnösnek

<sup>11</sup> 1878. évi V. törvény a magyar büntetőtörvénykönyv a büntettekről és vétségekről 1–2. §, 1950. évi II. törvény a büntetőtörvénykönyv általános részéről (Btá.) 1. § (3) bekezdés, 2. §, 1961. évi V. törvény a Magyar Népköztársaság Büntető Törvénykönyvéről (1961. évi Btk.) 2. § (1) bekezdés, 3. §, 1978. évi IV. törvény a Büntető Törvénykönyvről (rég) Btk. 2. és 10. §.

<sup>12</sup> Békés Imre: *A magyar büntetőjog kézikönyve I. Általános rész* (Budapest: Belügyminisztérium 1963) 27.

<sup>13</sup> Így pl. a *Büntető Törvénykönyv hatálybalépéséről, végrehajtásáról és egyes szabálysértésekről szóló 1962. évi 10. törvényerejű rendelet* (Btké.) 20. § (2) bekezdése alapján „[a]z 1945. évi VII. törvény 11. §-ában meghatározott háborús bűntettek büntethetősége a [z 1961. évi V. törvény] 31. §-ának a) pontjában foglalt rendelkezés szerint évül el”. A rendelkezés nem jelentett mást, mint az elévülési idő visszaható hatályú meghosszabbítását, hiszen az ilyen bűncselekmények elévülési ideje a Btá. 25. § a) pontja alapján tizenöt év (amely szabály egyaránt alkalmazandó az 1878. évi V. törvény 2. §-a, az 1950. évi II. törvény 2. §-a, valamint az 1961. évi V. törvény 3. §-a alapján), nem pedig az 1961. évi V. törvény (1961. évi Btk.) 31. § a) pontja alapján húsz év.

<sup>14</sup> Az 1950. évi II. törvény 2. § (2) bekezdés b) pontjában kimondta, hogy „az újabb törvényt a hatálybalépése előtt elkövetett cselekményre [akkor] is alkalmazni kell”, ha „az [...] kifejezetten kimondja, hogy hatálya a hatálybalépése előtt elkövetett cselekményre is kiterjed”.

<sup>15</sup> Eredetileg VII. fejezet.

<sup>16</sup> SZOMORA Zsolt: *Alkotmány és büntetőjog. A büntető jogalkalmazás alkotmányosságának egyes kérdései* (Szeged: Pólay Elemér Alapítvány 2015) 14.

nyilvánítani és büntetéssel sújtani olyan cselekmény miatt, amely az elkövetés idején a magyar jog szerint nem volt bűncselekmény”.<sup>17</sup>

E rendelkezés helyébe a 2007. évi CLXVII. törvény 1. §-a alapján a következő szöveg lépett: „Senkit nem lehet bűnösnek nyilvánítani és büntetéssel sújtani olyan cselekmény miatt, amely az elkövetés idején a magyar jog vagy – a határozatok kölcsönös elismerése elvének érvényesülése céljából az Európai Unió jogi aktusai által meghatározott körben, az alapvető jogok lényeges tartalmát nem korlátozva – a szabadságon, a biztonságon és a jog érvényesülésén alapuló térség létrehozásában közreműködő más állam joga szerint nem volt bűncselekmény.”<sup>18</sup>

#### 2.4. AZ ALKOTMÁNYBÍRÓSÁG KAPCSOLÓDÓ HATÁSKÖREI

Az Alkotmánybíróság hatáskörébe az Alkotmány és az *Alkotmánybíróságról szóló 1989. évi XXXII. törvény* (régii Abtv.) alapján a jogszabályok alkotmányellenességének előzetes és utólagos normakontroll körében való vizsgálata tartozott. Az utólagos normakontrollt bárki kezdeményezhette (ez volt az ún. *actio popularis*), továbbá arra bírói kezdeményezés és az ún. régi alkotmányjogi panasz alapján is volt lehetőség.<sup>19</sup>

A testület „következetes gyakorlata szerint az 1989. évi Abtv. vonatkozó rendelkezéseire figyelemmel az Alkotmánybíróságnak nincs hatásköre a jogalkalmazási gyakorlat alkotmányossági vizsgálatára; eljárásának önmagában a bírói jogértelmezés nem lehet tárgya. [...] Következésképpen annak manifesztálódott termékeire, a konkrét eseti döntések »megsemmisítésére« sem terjed ki a hatásköre.”<sup>20</sup> Ez azonban nem jelentette azt, hogy az Alkotmánybíróság a büntető jogszabályok alkotmányosságának vizsgálata során nem volt tekintettel a bírói gyakorlatra.<sup>21</sup>

#### 2.5. AZ ALKOTMÁNYOS GARANCIA TARTALMA ÉS AZ ALKOTMÁNYBÍRÓSÁG HATÁSKÖREI

Az Alkotmány 57. § (4) bekezdése a *nullum crimen sine lege* elv alkotmányi megjelölése volt.<sup>22</sup> A testület gyakorlata azonban nem volt egységes abban, hogy a rendelkezés magában foglalta-e mindazokat a követelményeket (tilalmakat), amelyeket a büntetőjog-tudományban uralkodó nézet<sup>23</sup> ebbe az alapelvbé beleért.

<sup>17</sup> *A Magyar Köztársaság Alkotmánya (1949. évi XX. törvény)* (Alkotmány) 57. § (4) bekezdés. Hatályos 1989. október 23. napjától.

<sup>18</sup> Hatályos 2009. december 1. napjától. Elemzéséhez lásd CHRONOWSKI Nóra: „Nullum crimen sine EU?” *Rendészeti Szemle* 2008/4. 39–60.

<sup>19</sup> *1989. évi XXXII törvény az Alkotmánybíróságról* (Abtv.) 37., 38. és 48. §.

<sup>20</sup> 1012/B/2008. AB határozat, Indokolás III.5.; 144/B/2003. AB határozat, Indokolás 5. pont; 1164/B/2007. AB végzés; 273/D/2003. AB végzés, ABH 2004, 2097.; 1435/D/2007. AB végzés, Indokolás 2. pont.

<sup>21</sup> 481/B/1999. AB határozat, Indokolás III.2.5. pont. Vö. 2.5.1. pont.

<sup>22</sup> Az Alkotmány 57. § (4) bekezdése „a büntetőjogi tudományban általánosan elfogadott *nullum crimen sine lege* elve[t]” megfogalmazó alkotmányi rendelkezés (988/B/1990/2. AB elnöki végzés, ABH 1991, 987., 987.).

<sup>23</sup> Vö. 1. pont.

## 2.5.1. A HATÁROZATLAN BÜNTETŐTÖRVÉNY TILALMA

Az Alkotmánybíróság gyakorlata a határozott büntetőtörvény követelményét elsősorban nem az Alkotmány 57. § (4) bekezdéséből, hanem más alkotmányos rendelkezésekből vezette le.

Egyrészt a szükségességi-arányossági teszt kapcsán jelent meg a határozott büntetőtörvény követelményét megfogalmazó – kifejezetten a büntetőjogra vonatkozó – speciális formula. Ennek alapján „a büntetőjogi szankció kilátásba helyezésével tilalmazott magatartást leíró diszpozíciónak határozottnak, körülhatároltnak, világosan megfogalmazottnak kell lennie. Alkotmányossági követelmény a védett jogtárgyra és az elkövetési magatartásra vonatkozó törvényhozói akarat világos kifejezésre juttatása. Egyértelmű üzenetet kell tartalmaznia, hogy az egyén mikor követ el büntetőjogilag szankcionált jogsértést. Ugyanakkor korlátozania kell az önkényes jogértelmezés lehetőségét a jogalkalmazók részéről.”<sup>24</sup>

Másrészt az Alkotmánybíróság az Alkotmány 2. § (1) bekezdéséből, azon belül a jogállamiságból fakadó jogbiztonság követelményéből vezette le a határozott büntetőtörvény követelményét. Így „az indítványozó [...] érvelését arra alapozta, hogy a törvényi tényállás határozatlansága folytán sérül a nullum crimen sine lege elve. Ez a hivatkozás azonban az Alkotmány 2. § (1) bekezdéséből fakadó jogbiztonság körében értékelhető [...]. Az indítványozó által felvetett összefüggésben az Alkotmány 57. § (4) bekezdésének sérelme így nem állapítható meg.”<sup>25</sup>

Ennek alapján a testület alkotmányellenesnek tartotta a visszaélés teljesítményfokozó szerrel vagy módszerrel elnevezésű tényállást, amely alapján az volt büntetendő, aki „nemzetközi szervezet [...] előírásának megszegésével teljesítményfokozásra alkalmas szert sporttevékenység körében történő teljesítményfokozás céljából előállít”.<sup>26</sup> Az Alkotmánybíróság szerint e „törvényi tényállás egyes elemei bizonytalan jogfogalmakat tartalmaznak”, például ilyen elemnek tartották a „nemzetközi szervezet előírásainak megszegését”. A testület szerint ugyanis „[n]em derül ki, hogy milyen szervezetről, milyen tartalmú előírásokról van szó, a tilalom milyen módon válik megismerhetővé, miként közlik azt a büntető jogszabály címzettjeivel. Az ilyen előírás vagy tilalom önmagában tehát nem lehet kötelező az állampolgárokra”.<sup>27</sup> Ennek kapcsán azonban a testület arra is rámutatott, hogy „a teljesítményfokozó szerek használata, előállítása, forgalmazása, kereskedelme stb. a versenyszerű vagy hivatásszerű sporttevékenység körében, illetve ezekkel összefüggésben olyan társadalomra veszélyes magatartásként jelentkezik, amely büntetőjogi szankcionálást igényel. Az ilyen büntetőjogi szankcionálás önmagában nem alkotmányellenes, ezért a jogalkotó [...] nincs elzárva a megfelelő büntetőjogszabályok megalkotásától.”<sup>28</sup>

Nem tartotta alkotmányellenesnek az Alkotmánybíróság a hivatali visszaélést, amelynek tényállási eleme a hivatali kötelesség megszegése, a hatáskör túllépése,

<sup>24</sup> 30/1992. (V. 26.) AB határozat, Indokolás IV. 5. pont.

<sup>25</sup> 571/D/2010. AB határozat, Indokolás III.2.2. pont.

<sup>26</sup> 1978. évi IV. törvény 283/B. §.

<sup>27</sup> 47/2000. (XII. 14.) AB határozat, Indokolás III.2.2. pont.

<sup>28</sup> 47/2000. (XII. 14.) AB határozat, Indokolás III.4. pont.

valamint a hivatali helyzettel való egyéb visszaélés.<sup>29</sup> A testület szerint „éppen a háttér szabályozás sokrétű és részletes volta zárja ki az önkényes jogértelmezés lehetőségét”, hiszen „az egyes hivatalos személyek munkaköri, illetve hivatali kötelességeit, valamint hatáskörét [...] a legkülönbébb eljárási, szervezeti, hatásköri és ügyviteli jogszabályok (törvények, rendeletek), valamint belső működési, szervezeti, fegyelmi, ügykezelési szabályzatok, munkaköri leírások részletezik és határozzák meg”.<sup>30</sup>

A jogállamiság követelményének teljesülését vizsgálta a testület a hűtlen kezelés tényállása kapcsán is, amelyet az követ el, „akit idegen vagyon kezelésével bíztak meg, és ebből folyó kötelességének megszegésével vagyoni hátrányt okoz”.<sup>31</sup> Az Alkotmánybíróság szerint e törvényi tényállásban szereplő fogalmi elemek „már egy évszázada kidolgozottak, s ehhez stabil, nagyszámú eseti döntésben megnyilvánuló bírói gyakorlat áll a jogalkalmazó rendelkezésére. Mindezen túlmenően részben maga a Btk., részben pedig más jogágak kapcsolódó szabályai is tartalmaznak az egyes tényállási elemekhez kapcsolódó fogalmi meghatározásokat.”<sup>32</sup>

#### 2.5.2. A BÜNTETŐ TÉNYÁLLÁS ÉRTELMEZÉSÉVEL KAPCSOLATOS (MÁS JOGÁGAKHOZ KÉPEST SZIGORÚBB) KORLÁTOZÁSOK

Az Alkotmánybíróság a büntető tényállás értelmezésével kapcsolatos (más jogágakhoz képest szigorúbb) korlátozásokat sem vezetett le az Alkotmány 57. § (4) bekezdéséből, feltehetően abból (is) eredően, hogy hatásköre nem terjedt ki a bírói gyakorlat alkotmányellenességének vizsgálatára.<sup>33</sup> Így a testület hatáskör hiányában utasította el azt az indítványt, amely szerint például a visszaeséssel kapcsolatos joggyakorlat sérti az Alkotmány 2. § (1) bekezdését, mivel „az elkövetők számára nem látható előre a törvény ilyen értelmezése”.<sup>34</sup>

Az Alkotmánybíróság hatásköreinek későbbi bővülésére<sup>35</sup> figyelemmel viszont érdemes megvizsgálni, hogy az indítvány összefüggésben állt volna-e az Alkotmány 57. § (4) bekezdésének védelmi körével. Az akkoriban hatályos büntetőjogi szabályozás szerint akkor volt visszaeső a szándékos bűncselekmény elkövetője, ha korábban szándékos bűncselekmény miatt végrehajtandó szabadságvesztésre ítélték, és „a büntetés kitöltésétől vagy végrehajthatósága megszűnésétől az újabb bűncselekmény elkövetéséig három év még nem telt el”.<sup>36</sup> Az Alkotmánybíróság eljárásának alapjául szolgáló ügyben az „indítványozó a bűncselekményeket a korábbi szándékos bűncselekmény miatt kiszabott szabadságvesztésre ítézés jogerőre emelkedését követően, de a büntetés végrehajtásának megkezdése előtt követte el”. Adott esetben tehát a visszaesői minőség a rendelkezés nyelvtani értelmezése (figyelmesebb elolvasása) alapján is nyilvánvaló volt, hiszen a büntetés kitöltésétől vagy végrehajthatósága meg-

<sup>29</sup> 1978. évi IV. törvény 225. §.

<sup>30</sup> 435/B/1999. AB határozat, Indokolás III.3.4. pont.

<sup>31</sup> 1978. évi IV. törvény 319. § (1) bek.

<sup>32</sup> 481/B/1999. AB határozat, Indokolás III.2.5. pont.

<sup>33</sup> Vö. 2.4. pont.

<sup>34</sup> 1435/D/2007. AB végzés, Indokolás 2. pont.

<sup>35</sup> Vö. 3.3. pont.

<sup>36</sup> 1978. évi IV. törvény 137. § 14. pont. Hatályos 1999. március 1. napjától.

szűnésétől három év még nem telt el, ha a büntetés kitöltésére (végrehajthatósága megszűnésére) sor sem került.

Az Alkotmánybíróság utalt arra is, hogy a bíróságok „a visszaesés idejének számítására kialakult, következetes bírói jogértelmezés szerint jártak el: a visszaesés megállapítása szempontjából meghatározott három év a szándékos bűncselekmény miatt végrehajtható szabadságvesztést kiszabó ítélet jogerőre emelkedésének időpontjában már megkezdődik”.<sup>37</sup> Ebben a megállapításban már megjelent az az – ekkoriban az Alkotmánybíróság által hatáskör hiányában még nem vizsgálható – garanciális kérdés, hogy a következetes bírói gyakorlatnak való megfelelésnek van-e szerepe abban, hogy egy bírói ítélet összhangban áll az Alaptörvény XXVIII. cikk (4) bekezdésével.<sup>38</sup>

### 2.5.3. A VISSZAHATÓ HATÁLYÚ JOGALKOTÁS TILALMA

Bár erre az Alkotmány 57. § (4) bekezdésének szövege közvetlenül nem utalt, az abban megfogalmazott garancia a magyar jogalkotót is kötötte. A bűnösnek nyilvánítást és a büntetéssel sújtást ugyan elsősorban a jogalkalmazók végzik,<sup>39</sup> de ennek tilalmában (argumentum a minore ad maius) nyilvánvalóan benne volt az is, hogy a jogalkotó sem alkothat olyan jogszabályokat, amelyek alapján a jogalkalmazók (tömegesen) visszaható hatállyal bűnösnek nyilváníthatnak, illetve büntetéssel sújthatnak valakit.

Az Alkotmánybíróság egyik határozatában sem mondta ki expliciten, hogy az Alkotmány 57. § (4) bekezdése a jogalkotót is köti, de ilyen értelmezést követett már a 11/1992. (III. 5.) AB határozat is. Ez ugyanis alkotmányellenesnek nyilvánított egy, az Országgyűlés által már elfogadott (az elkövetőre kedvezőtlenebb elévülési szabályok visszaható hatályú alkalmazását előíró) törvénymódosítást. Márpedig egy törvény csak akkor ütközhet az Alkotmány 57. § (4) bekezdésébe, ha azt úgy értelmezzük, hogy nemcsak a jogalkalmazó, hanem a jogalkotó vonatkozásában is érvényes tilalmat fogalmaz meg.

### 2.5.4. A VISSZAHATÓ HATÁLYÚ JOGALKALMAZÁS TILALMA

Az Alkotmány szövege kifejezetten kötötte a jogalkalmazókat, hiszen úgy fogalmazott, hogy „[s]enkit nem lehet bűnösnek nyilvánítani és büntetéssel sújtani”.

Az Alkotmánybíróság határozatai is megfogalmazták a visszaható hatályú büntető jogalkalmazás tilalmát. Ennek alapján „csak az elkövetéskor hatályos törvény

<sup>37</sup> Így „a visszaesés megállapíthatóságának nem feltétele a korábbi szabadságvesztés kiállása. Természetes, hogy a szándékos bűncselekmény miatt kiszabott szabadságvesztés esetén az ítélet jogerőre emelkedésének napjától kezdődően – legkevesebb 3 évig – visszaeső lesz az újabb szándékos bűncselekményt elkövető, ám ez az időtartam meghosszabbodik, ha a büntetés végrehajtására kerül sor, illetve ha a végrehajthatás valamely ok folytán elmarad, s a végrehajthatóság megszűnik. A[z 1978. évi] Btk. 137. § 14. pontja ez utóbbi esetekre vonatkozólag a visszaesés számításánál figyelembe veendő hároméves időtartam végső időpontját határozza meg: a korábbi ítélet jogerőre emelkedésétől számított három évnél ténylegesen hosszabb lesz a visszaesést megalapozó időtartam az ítélettel kiszabott szabadságvesztés végrehajtása, illetve a végrehajthatóság akadályozása kapcsán annak megszűnése esetén” Legf. Bír. Btv. II. 2333/2003. – BH 2005.199., illetve Zala Megyei Bíróság Bf.397/1988. – BH 1989.140.

<sup>38</sup> Vö. 7.2. pont.

<sup>39</sup> Vö. 2.5.4. pont.

szerint lehet elítélni (bűnösnek nyilvánítani) és megbüntetni (büntetéssel sújtani). Ezt követeli meg az Alkotmány 57. § (4) bekezdése [...]. A bíróság az elkövetéskor hatályos törvény szerint bírálja el a bűncselekményt (állapítja meg a büntetőjogi felelősséget, nyilvánít bűnössé, ítéel el), a büntetést is eszerint szabja ki, kivéve, ha új törvény lépett hatályba, amely enyhébb elbírálást tesz lehetővé, vagy a cselekmény már nem bűncselekmény, és így nem büntetendő. Ezt követeli meg a visszaható hatály tilalmát magában foglaló jogbiztonság elve (előreláthatóság, kiszámíthatóság), amely a jogállamiságból folyik.”<sup>40</sup>

Ezek a megállapítások azonban lényegében csak *obiter dictum* születtek, mivel az Alkotmány 57. § (4) bekezdésének kizárólag jogalkalmazók általi megsértése az Alkotmánybíróság előtt – tekintettel annak hatáskörére<sup>41</sup> – nem volt érvényesíthető.<sup>42</sup>

#### 2.5.5. A BÍRÓI JOGALKOTÁS TILALMA

Az Alkotmánybíróság azt is megállapította, hogy a garancia alapján a „törvény szerint lehet elítélni (bűnösnek nyilvánítani) és megbüntetni (büntetéssel sújtani). Ezt követeli meg az Alkotmány 57. § (4) bekezdése [...]”.<sup>43</sup>

Az embercsempészség kapcsán született egy olyan indítvány, amely szerint „az »élő jogként« érvényesülő bírói gyakorlat kiterjesztően értelmezi” az embercsempészségre vonatkozó rendelkezést, ami „valójában bírói jogalkotás, és ellentétes a jogállamiságból következő jogbiztonság követelményével [Alkotmány 2. § (1) bekezdés], illetve [...] a nullum crimen és a nulla poena sine lege elvével [57. § (4) bekezdés]”.<sup>44</sup>

Az Alkotmánybíróság az indítványt, mivel valójában a bírói jogértelmezési gyakorlatot kifogásolta, hatáskör hiányában visszautasította.<sup>45</sup> Így viszont a testület még *obiter dictum* sem foglalhatott állást arról, hogy az elkövető terhére szóló bírói jog tilalmának megsértése az Alkotmány 57. § (4) bekezdése alkalmazási körébe tartozik-e. Az Alkotmánybíróság hatásköreinek későbbi bővülésére<sup>46</sup> figyelemmel itt is érdemes azonban megvizsgálni, hogy a fenti indítvány összefüggésben állt-e az Alkotmány 57. § (4) bekezdésének védelmi körével.

Az indítvány lényegében azt is sérelmezte, hogy az embercsempészség „alap esetének megfelelő cselekmény befejezetté válik az államhatár más által történő átlépésével, ezért ahhoz nem kapcsolódhat harmadik személy cselekvése, mert a büntetőjogi jogrend nem ismeri az utólagos bűnsegélyt (kivéve a sui generis tényállásokat)”. A bírói gyakorlat ráadásul „tettesi magatartásként értékeli a határt már átlépő személyek továbbszállítását (BH 1996. 460.; BH 2005.311. [...])”.<sup>47</sup>

<sup>40</sup> 11/1992. (III. 5.) AB határozat, ABH 1992, 77., 87.

<sup>41</sup> Vö. 2.4. pont.

<sup>42</sup> HOLLÁN Miklós: „A *nullum crimen* elve – a (4) bekezdés magyarázata” In: JAKAB (szerk.) (4. l.) 2010–2011, 2065. [284. msz.].

<sup>43</sup> 11/1992. (III. 5.) AB határozat, ABH 1992, 77., 87.

<sup>44</sup> 1164/B/2007. AB végzés.

<sup>45</sup> 1164/B/2007. AB végzés.

<sup>46</sup> Vö. 3.3. pont.

<sup>47</sup> 1164/B/2007. AB végzés.



Az ekkoriban hatályos szabályozás szerint embercsempészt az valósított meg, aki „államhatárnak más által engedély nélkül vagy meg nem engedett módon történő átlépéséhez segítséget” nyújtott.<sup>48</sup> A segítségnyújtásnak tehát az államhatár átlépését valóban meg kellett előznie. Ha viszont a határ átlépését követő magatartásra (ahogy az tipikus, és ahogy az indítványozó által hivatkozott ügyekben is megállapítható) előzetes megállapodás alapján került sor, akkor ez az előzetes megállapodás önmagában az embercsempészséhez nyújtott bűnsegélyként értékelhető.<sup>49</sup> Sőt embercsempészsé esetén az utólagos segítségnyújtás megígérése tettesi (nem pedig részesi) magatartás lesz, mivel az nemcsak az embercsempésznek, hanem annak a személynek is segítséget nyújt, aki a határt engedély nélkül vagy meg nem engedett módon átlépi.

Ha pedig ilyen előzetes megállapodásra az indítványozó ügyében esetleg nem került sor, akkor figyelemmel kell lenni arra is, hogy a Magyar Köztársaság területére illegálisan belépő személyek tovább akartak-e utazni (ebben a vonatkozásban az elkövető legalábbis közömbös-e). A bírói gyakorlat szerint ugyanis az embercsempészt „tettesként követi el az, aki a külföldről érkező illegális határátlépők szándékának és úti céljának ismeretében vesz részt e személyek elszállításában, ellátásában, azért, hogy végül Németországba illegálisan bevándorolhassanak”.<sup>50</sup> Ennek a minősítésnek a magyarázata az, hogy amikor „a külföldi állampolgárok célja egyik esetben sem magyarországi letelepedés volt, hanem Nyugat-Európa más országába akartak tovább jutni, és ehhez jogellenesen kívánták átlépni a magyar államhatárt. A [...] terhelt (valamint az ügyben részt vevő társaik) a tényállásbeli magatartásukkal (utazás szervezése, utaztatás, előfutári biztosítás) ehhez is segítséget nyújtottak; a kifelé irányuló határátlépést csak a tettenérés akadályozta meg.”<sup>51</sup>

Összességében tehát a bíróságoknak az embercsempészséssel kapcsolatos, az indítványozó által kifogásolt jogértelmezése – nemcsak a büntetőjogi felelősség megállapítása, hanem az elkövetői minőség tekintetében is – a büntetőjoggal szemben támasztott alkotmányos követelményeknek teljes mértékben megfelelt.

## 2.5.6. AZ ANALÓGIA TILALMA

Voltak olyan indítványok is, amelyekben az analógia tilalmának megsértésére hivatkozva indítványozták bírói ítéletek alkotmányellenességének megállapítását. Az egyik indítványozó szerint az „1978. évi Btk. XV. fejezetének VI. címében, »Az igazságszolgáltatás elleni bűncselekmények« között elhelyezett törvényi rendelkezések alapján nem csupán az igazságszolgáltatás keretében elkövetett zártörést büntetik a bíróságok, hanem a végrehajtó hatalomhoz tartozó szervezet által lefolytatott eljárásokban (pl. adóigazgatási eljárás) tanúsított magatartásokat is. Álláspontja szerint ez ellentétes [...] a nullum

<sup>48</sup> 1978. évi IV. törvény 218. §.

<sup>49</sup> A más bűncselekmények esetén is elfogadott értelmezés szerint ugyanis bűnsegéd, aki bűncselekmény elkövetése utánra ígér segítséget. NAGY (6. lj.) 306. A pszichikai bűnsegély kizárólag a tettes (már meglévő) szándékának értelmi, lélektani erősítése révén való segítségnyújtás, ami lehet tanácsadás, helyezés, biztatás, az utólagos segítségnyújtás előre megígérése (Kúria Bfv.954/2008/5.).

<sup>50</sup> Legf. Bir. Bfv. I. 1272/2005. – EH 2006.1385.

<sup>51</sup> Legf. Bir. Bfv. I. 456/2010. – BH 2011.6.157.

crimen sine lege alkotmányos elveivel. Véleménye szerint a büntető rendelkezéshez kapcsolódó bírói jogértelmezés az analógia tilalmának megsértésén alapul, a bírói gyakorlat nem áll összhangban a jelenlegi cím értelmében védett jogi tárggyal.”

Az indítványt az Alkotmánybíróság hatáskör hiányában visszautasította,<sup>52</sup> de az egyébként érdemben is alaptalan volt. A büntető tényállás szövege szerint a bűncselekményt ugyanis hatósági eljárással kapcsolatban lehetett elkövetni.<sup>53</sup> Erre vonatkozóan tehát az Alkotmány 57. § (4) bekezdését illető alkotmányossági kérdés nem merülhetett volna fel, az Alkotmánybíróság hatáskörének eltérő szabályozása esetén sem. Az ügy legfeljebb azt a kizárólagosan büntetőjog-értelmezési kérdést érinti, hogy a törvényi tényállás hatókörét annak szövege határozza meg; ha az egyértelmű, akkor a tényállás vagy a törvény szerkezeti egységének címe irreleváns.

## 2.6. AZ ALKOTMÁNYOS ÉS A BÜNTETŐJOGI GARANCIÁK VISZONYA

Az alkotmányi garancia megjelenése után is tartalmazott a jogrendszer olyan törvényi szintű normákat, amelyek tartalmilag átfedésben voltak az Alkotmány 57. § (4) bekezdésével. Ezek a törvényi szabályok az átfedéssel érintett körben biztosították a mindennapi jogalkalmazásban az alkotmányos rendelkezés érvényesülését,<sup>54</sup> annak garanciális jelentőségét azonban nem voltak képesek teljes körben pótolni. Az elkövetőre hátrányos visszaható hatályú törvényalkotás<sup>55</sup> ellen ugyanis az 1978. évi Btk. egyik rendelkezése sem volt képes védelmet nyújtani, erre (magasabb rangú normaként) csak az Alkotmány 57. § (4) bekezdése volt alkalmas.

Erre tekintettel nem tűnik szerencsésnek, hogy az Alkotmánybíróság a kérdést érintő alapvető döntésében [11/1992. (III. 5.) AB határozat] úgy fogalmazott: bizonyos törvényi rendelkezések sértik „a visszaható hatály alkotmányos büntetőjogi tilalmát (Btk. 2. §)”.<sup>56</sup> E megfogalmazás ugyanis azt a – szerintem téves – látszatot kelti, hogy a Btk. rendelkezése olyan alkotmányos garanciát jelentene, amely normatív mérceként jelentkezik más büntetőjogi tárgyú törvények vonatkozásában.

## 3. A *NULLUM CRIMEN* ELV ÉS AZ ALAPTÖRVÉNY

Az Alaptörvény szerint „senki nem nyilvánítható bűnösnek, és nem sújtható büntetéssel olyan cselekmény miatt, amely az elkövetés idején a magyar jog vagy – nemzetközi szerződés, illetve az Európai Unió jogi aktusa által meghatározott körben – más állam joga szerint nem volt bűncselekmény”.<sup>57</sup>

<sup>52</sup> 144/B/2003. AB határozat.

<sup>53</sup> 1978. évi IV. törvény 249. §.

<sup>54</sup> Ezt a jogirodalomban csendes alkotmányosságnak nevezik. Lásd BENCZE Máttyás: „Diszítőelem, álcázóháló vagy tartóoszlop. A büntetőbírói gyakorlat és az Alkotmány” *Fundamentum* 2007/3. 12.

<sup>55</sup> Vö. 2.5.3. pont.

<sup>56</sup> 11/1992. (III. 5.) AB határozat, ABH 1992, 77., 85.

<sup>57</sup> *Magyarország Alaptörvénye (2011. április 25.)* (Alaptörvény) XXVIII. cikk (4) bekezdés.

### 3.1. A KORÁBBI ALKOTMÁNYBÍRÓSÁGI GYAKORLAT TOVÁBBÉLÉSE

Az Alaptörvény, illetve annak negyedik módosítása hatálybalépése után mind általánosságban, mind az Alaptörvény XXVIII. cikk (4) bekezdésével kapcsolatban eldöntendő kérdést képezett, hogy a testület korábbi gyakorlata mennyiben marad irányadó.<sup>58</sup>

Az Alaptörvény hatálybalépését követően – az ebben a vonatkozásban vezető esetnek tekinthető 22/2012. (V. 11.) AB határozat okfejtését felidézve – a testület az Alaptörvény XXVIII. cikk (4) bekezdésével kapcsolatos ügyben is kimondta, hogy „azok az érvek, amelyeket az Alkotmánybíróság korábbi határozatai tartalmaznak, az újabb ügyekben is irányadók, feltéve, hogy azok az Alaptörvény azonos vagy hasonló rendelkezésein alapulnak”.<sup>59</sup>

Magyarország Alaptörvényének negyedik módosítását<sup>60</sup> követően a testület által kimondott általános tételeket<sup>61</sup> elsőként egy büntetőeljárású vonatkozású ügyben az Alaptörvény XXVIII. cikk (1) bekezdésével kapcsolatos alkotmánybírói határozat erősítette meg. Az Alkotmánybíróság eszerint „az újabb ügyekben vizsgálendő alkotmányjogi kérdések kapcsán felhasználhatja (szövegszerű megjelenítéssel hivatkozhatja vagy idézheti) a korábbi már nem hatályos határozataiban kidolgozott érveket, jogelveket és alkotmányossági összefüggéseket. Ezt azonban csak akkor teheti meg, ha az Alaptörvény adott szakaszának az Alkotmánnyal fennálló tartalmi egyezése, az Alaptörvény egészét illető kontextuális egyezősége, az Alaptörvény értelmezési szabályainak figyelembevétele és a konkrét ügy alapján a megállapítások alkalmazhatóságának nincs akadálya, és szükségesnek mutatkozik azoknak a meghozandó döntés indoklásába történő beillesztése.”<sup>62</sup>

Az Alaptörvény XXVIII. cikk (4) bekezdése kapcsán hasonló megközelítés indokolt, mivel az Alaptörvény alkalmazása főszabály szerint – eltekintve a külföldi jog, illetve a nemzetközi jog vizsgálatát igénylő ügyektől – alapvetően az Alkotmányéval azonos szöveg alkalmazását igényli. A rendelkezések értelmezése vonatkozásában pedig – sem a rendelkezés célja, sem a Nemzeti hitvallás, sem a történeti alkotmány alapján<sup>63</sup> – nem indokolt eltérés.

Ehhez képest az Alkotmánybíróság (egy büntetés-végrehajtási jogi tárgyú ügyben) az Alaptörvény U cikk (1), (6), (7) és (8) bekezdésére figyelemmel kimondta: „a visszaható hatályú büntető jogalkotás tilalma tekintetében az Alkotmány és az Alaptörvény egyező megfogalmazása mellett az alkotmányszövegek lényeges kontextuális eltérése állapítható meg”. A testület „ennek megfelelően az Alaptörvény XXVIII.

<sup>58</sup> A jogirodalom által feltárt esetvariációkról lásd átfogóan TÉGLÁSI András: „Az Alkotmánybíróság alapjogvédelmi gyakorlata az Alaptörvény hatálybalépése után” *Közjogi Szemle* 2015/2. 17–23.

<sup>59</sup> 4/2013. (II. 21.) AB határozat, Indokolás [14]–[15].

<sup>60</sup> Az Alaptörvény negyedik módosítása (2013. március 25.) 19. cikk (2) bekezdés 2013. április 1-jei hatállyal megváltoztatta az Alaptörvény Záró és vegyes rendelkezések 5. pontját; annak új szövege alapján „az Alaptörvény hatálybalépése előtt meghozott alkotmánybírói határozatok hatályukat veszítik. E rendelkezés nem érinti az ezen határozatok által kifejtett joghatásokat.”

<sup>61</sup> 13/2013. (VI. 17.) AB határozat, Indokolás [32]–[33].

<sup>62</sup> 36/2013. (XII. 5.) AB határozat, Indokolás [24].

<sup>63</sup> Alaptörvény R) cikk (3) bekezdés.

cikk (4) bekezdésében foglalt alkotmányos szabály értelmezése során az Alaptörvény ezen elvi jelentőségű rendelkezéseinek figyelembevételével használja fel a korábban kialakított alkotmánybírói gyakorlatot”.<sup>64</sup>

Az U) cikk hivatkozott rendelkezései azonban csak olyan ügyekben lényegesek, amelyek a kommunista bűncselekmények büntethetőségének elévülésével kapcsolatosak. Az ezekre hivatkozó 16/2014. (V. 22.) AB határozat azonban ettől teljesen elkülönülő kérdést vizsgált, egy szankció (a közérdekű munka) elévülését, amelynek tekintetében az Alaptörvény U) cikke nem tekinthető kontextusnak. Az Alkotmánybíróság szerencsére az ügy érdemében olyan jogtétel alapján kívánt állást foglalni, amely „a korábbi alkotmánybírói gyakorlatból is kiolvasható”.<sup>65</sup> Sokkal szerencsésebb lett volna azonban, ha az Alkotmánybíróság az U) cikk (1), (6), (7) és (8) bekezdését csak olyan ügyekben hivatkozta volna, ahol ennek a szabályozási környezetnek jelentősége van. A fenti alkotmánybírói megközelítés ugyanis annak veszélyét hordozza, hogy a testület az Alaptörvény kivételes rendelkezéseire hivatkozással akár az anyagi büntetőjogra vonatkozó ügyekben is felvizezi a XXVIII. cikk (4) bekezdésében szereplő garancia tartalmát.

### 3.2. A GARANCIA TARTALMI ELEMEI

Az alaptörvényi garancia tartalma azzal bővült, hogy a testület a XXVIII. cikk (4) bekezdésébe a büntetőtörvény meghatározottságára vonatkozó követelményeket is beleérti. Így „a nullum crimen sine lege és a nulla poena sine lege elveket megfogalmazó alkotmányos szabály [...] jeleníti meg: az állami büntetőhatalom gyakorlásának korlátját és gyakorolhatóságát övező feltételek előre megismerhetőségének követelményét”.<sup>66</sup>

Ennek az utóbbi változásnak nemcsak pusztán dogmatikai jelentősége, hanem érdemi kihatása is lehet. Ha ugyanis alkotmányjogi panasz kizárólag az Alaptörvény „Szabadság és felelősség” elnevezésű címében nevesített jog megsértése esetén terjeszthető elő, akkor éppen Alaptörvény XXVIII. cikk (4) bekezdése tartalmának fenti kibővülése alapozza meg az Alkotmánybíróság hatáskörét a határozatlan törvény elleni alkotmányjogi panasz elbírálására. Ha ugyanis a testület – a korábbi gyakorlatának fennmaradása esetén – a büntetőtörvény meghatározottságára vonatkozó követelményeket kizárólag a jogállamiság (jogbiztonság) körében vizsgálta volna,<sup>67</sup> akkor a határozatlan törvényen alapuló bírói döntés esetén nem lenne megállapítható az alkotmányjogi panasz azon feltétele, hogy „alaptörvény-ellenes jogszabály alkalmazása folytán [...] az Alaptörvényben biztosított jogának sérelme következett be”,<sup>68</sup> illetve a bírósági döntés az „indítványozó Alaptörvényben biztosított jogát sérti”.<sup>69</sup>

<sup>64</sup> 16/2014 (V. 22.) AB határozat, Indokolás [31].

<sup>65</sup> 16/2014 (V. 22.) AB határozat, Indokolás [36].

<sup>66</sup> 16/2014. (V. 22.) AB határozat, Indokolás [33].

<sup>67</sup> Vö. 2.5.1. pont.

<sup>68</sup> Abtv. 26. § (1) bekezdés a) pont.

<sup>69</sup> Abtv. 27. § a) pont.

### 3.3. AZ ALKOTMÁNYBÍRÓSÁG HATÁSKÖREI

Az Alaptörvény, majd az annak alapján megszületett új alkotmánybíróági törvény (2011. évi CLI. törvény, Abtv.) jelentősen átalakította az Alkotmánybíróság hatásköreit. „Egyfelől megszüntette a bárki által érintettség nélkül kezdeményezhető absztrakt utólagos normakontrollt (az ún. *actio popularis*), másfelől viszont az alkotmányjogi panasz új fajtájának [...] a bevezetésével megnyitotta a lehetőséget a bírói döntések alkotmányossági felülvizsgálata előtt.”<sup>70</sup>

#### 3.3.1. A BÍRÓI DÖNTÉSEK ALKOTMÁNYOSSÁGI VIZSGÁLATA: AZ ÚJ HATÁSKÖR

Az Alkotmánybíróság egyrészt kifejezetten erre irányuló, az Abtv. 27. §-a alapján előterjesztett alkotmányjogi panasz alapján vizsgálhatja a bírói döntések alkotmányosságát.<sup>71</sup> Másrészt a testület valamely jogszabálynak az Alaptörvénnyel való ellentéte megállapítására irányuló, az Abtv. 26. § (1) bekezdése alapján előterjesztett alkotmányjogi panasz alapján indult eljárásban is vizsgálhatja a bírói döntés alkotmányosságát.<sup>72</sup>

Az ezekben a vonatkozásokban korábban született visszautasító határozatok az Alkotmánybíróság 2012. január 1. napja után indult eljárásaiban nem feltétlenül irányadók. Azok felhasználása (az azokra történő hivatkozás) esetén mindig vizsgálni kell, hogy az indítvány elutasításának alapja korábban csupán a hatáskör vagy azzal egyidejűleg az alkotmányos összefüggés hiánya volt-e.<sup>73</sup>

#### 3.3.2. AZ ALKOTMÁNYJOGI PANASSZÁ „ÁTALAKÍTOTT” UTÓLAGOS NORMAKONTROLL-INDÍTVÁNYOK

Az Abtv. egyértelmű rendelkezése alapján az *actio popularis* keretében 2012. január 1. napja előtt benyújtott utólagos normakontroll-indítványt csak a büntetőtörvény elleni alkotmányjogi panasszá lehet átalakítani.<sup>74</sup>

A büntető jogszabály elleni utólagos normakontroll-indítványok nem alakulhattak át a bírói döntés elleni alkotmányjogi panasszá. Amint ugyanis azt az Alkotmánybíróság (egy polgári ügyben) elvi érveléssel megállapította, „a törvényalkotó az Abtv. hatálybalépése (2012. január 1-je) előtt már jogerősen lezárt bírói eljárások tekintetében nem kívánta megnyitni a valódi alkotmányjogi panasz lehetőségét”.<sup>75</sup>

Az Abtv. akkor sem ad lehetőséget arra, hogy a testület a bírói döntés alkotmányosságát is megvizsgálja (vagy annak vizsgálatára áttérjen), ha egy utólagos normakontroll-indítványt a büntető jogszabály elleni alkotmányjogi panasszá alakítottak át. Erre

<sup>70</sup> PACZOLAY Péter: „Az Alkotmánybíróság alkotmányvédő szerepéről” *Alkotmánybíróági Szemle* 2014/1. 105–110.

<sup>71</sup> Abtv. 27. §.

<sup>72</sup> Abtv. 28. § (2) bekezdés.

<sup>73</sup> Ennek elemzéséhez lásd 2.5.2., 2.5.5. és 2.5.6. pont.

<sup>74</sup> Abtv. 71. § (3) bekezdés.

<sup>75</sup> 3072/2012. (VII. 26.) AB végzés, Indokolás [11].

ugyanis csak az Abtv. „26. § alapján indítványozott eljárás” keretében van lehetőség, míg ahhoz önmagában az Abtv. 26. §-ában foglalt feltételek fennállása nem elegendő.

Így például a vörös csillaggal kapcsolatos indítvány alkotmányjogi panasszá való átalakításánál<sup>76</sup> a testületnek nem volt hatásköre az Abtv. 28. §-a alapján megvizsgálni, hogy az elítélés összhangban volt-e az Alaptörvénnyel. Az ezzel ellenkező értelmezés ugyanis végső soron ahhoz vezetett volna, hogy a testület közvetetten – az Abtv. 28. §-át kerülő útként használva – a 2012. január 1-je előtt jogerősen lezárt bírósági eljárások tekintetében is lehetővé teszi a bírói döntések alkotmányossága elleni alkotmányjogi panaszt. Ha viszont erre az Alkotmánybíróságnak lett volna hatásköre, az kedvezően hathatott volna vissza a törvény alkotmányosságának megítélésére. Ekkor ugyanis az Alkotmánybíróság nagyobb figyelmet fordíthatott volna arra az eshetőségre, hogy nem a törvényi tényállás, hanem annak a bírói gyakorlatban elterjedt bizonyos értelmezése volt alaptörvény-ellenes.<sup>77</sup>

### 3.4. AZ ALKOTMÁNYOS ÉS A BÜNTETŐJOGI GARANCIÁK

Az Alkotmánybíróság újabb gyakorlata egyértelműen elkülöníti az alkotmányos és a büntetőjogi garanciális rendelkezéseket. Így a testület kimondta, hogy a *nullum crimen* elvre vonatkozó „az alkotmányos szabályt közvetítik a büntető törvénykönyv időbeli hatályáról szóló rendelkezései, amelyek e tilalom mellett az enyhébb büntető törvényi szabályok visszaható hatályú alkalmazását írják elő [lásd: Btk. 2. § (1)–(3) bekezdéseit]”.<sup>78</sup> A megközelítés a korábbiaknál<sup>79</sup> szerencsésebb, a megállapítás utóbbi részét azonban csak azzal a korrekcióval lehet elfogadni, hogy a Btk. 2. § (3) bekezdése nem az enyhébb, hanem a súlyosabb törvény visszaható hatályáról rendelkezik.<sup>80</sup>

## 4. A BÜNTETŐBÍRÓSÁGI DÖNTÉSEK ÉS AZ ALKOTMÁNYOS GARANCIA TARTALMA

Az Alkotmánybíróság hatásköreinek átalakulására<sup>81</sup> is figyelemmel jelentősen kibővült az Alaptörvény XXVIII. cikk (4) bekezdéséből eredő azon tilalmak (korlátozások) köre, amelyek megsértését az Alkotmánybíróság vizsgálhatja. Így a bírói döntések alaptörvény-ellenességét megalapozhatja az elkövetőre kedvezőtlen büntetőtörvény visszaható hatályú alkalmazása, az elkövetőre kedvezőtlen bírói jogalkotás, az elkövetőre kedvezőtlen analógia alkalmazása, valamint azoknak a korlátoknak az átlépése is, amelyek a büntetőtörvénynek az elkövetőre nézve kedvezőtlen értelmezésére vonatkoznak.

<sup>76</sup> Így pl. 4/2013. (II. 21.) AB határozat, Indokolás [3].

<sup>77</sup> Erre utal lényegében Szívós Mária különvéleménye a 4/2013. (II. 21.) AB határozathoz, Indokolás [154]. 16/2014. (V. 22.) AB határozat, Indokolás [33].

<sup>79</sup> Vö. 2.6. pont.

<sup>80</sup> Összhangban egyébként az Alaptörvény e tanulmányban nem vizsgált XXVIII. cikk (5) bekezdésével.

<sup>81</sup> Vö. 3.3. pont.

#### 4.1. AZ ÉRTELMEZÉS HATÁRAI – A BÍRÓI JOGALKOTÁS ÉS AZ ANALÓGIA TILALMA

A következőkben egy szerkezeti egységben elemzem az Alkotmánybíróság gyakorlatában megjelenő azon ügyeket, amelyek a büntetőtörvény értelmezési korlátaival, valamint a bírói jogalkotás (analógia) tilalmával kapcsolatosak. Az egyes alkotmánybírák véleménye és ezekhez képest a saját álláspontom ugyanis sok esetben eltérő abban a kérdésben, hogy a bírói döntés alkotmányellenességét az Alaptörvény XXVIII. cikk (4) bekezdéséből eredő melyik tilalom fényében kell vizsgálni.

##### 4.1.1. A MŰEMLÉK MEGRONGÁLÁSA

A műemlék megrongálásának tényállásával kapcsolatos, az Abtv. 26. § (1) bekezdésén alapuló alkotmányjogi panasz arra is hivatkozott, hogy „a műemlék megrongálása bűncselekmény[t] a bíróság nem nyitott törvényi tényállásnak, hanem kerettényállásnak tekinti, [ami] sérti az Alaptörvénynek a jogállamiság klauzuláját tartalmazó B) cikk (1) bekezdését és a nullum crimen sine lege elvét tartalmazó XXVIII. cikk (4) bekezdését”.<sup>82</sup> Ebben az esetben tehát az Abtv. 26. § (1) bekezdésén alapuló alkotmányjogi panasz „rejtékében” megbújt egy az Abtv. 27. §-án alapuló panasz is.

Az Alkotmánybíróság szerint „az alkotmányjogi panasz konkrét ügy kapcsán felmerült, a bűncselekmény elkövetési magatartását és a bírói gyakorlatot érintő törvényértelmezési kérdésre irányul”. Nem több, mint „az előzőekben eljárt bíróságok döntéseinek – meghatározott jogi aspektusból történő – kritikai értelmezése, és amely nem tartalmaz alkotmányjogi szempontokra épített érvelést”. Márpedig „az Alkotmánybíróság feladat- és hatáskörébe nem tartozik bele sem a bírói gyakorlatnak a büntető anyagi jogot érintő, dogmatikai kérdések eldöntését célzó »felülvizsgálata«, sem egy adott bűncselekmény kapcsán az elkövetési magatartások lehetséges körének megállapítása. Az alkotmánybírói eljárás ugyanígy nem szolgálhat a szakjogág keretei között kimunkált elméleti megállapítások helyességének eldöntésére sem.”<sup>83</sup>

Ezzel szemben Pokol Béla és Paczolay Péter alkotmánybírók különvéleménye szerint ebben az „ügyben az Abtv. 29. §-a alapján megkívánt alapvető alkotmányjogi jelentőségű kérdést meg lehetett volna állapítani, és a befogadást nem lehetett volna ennek hiányára hivatkozva megtagadni”.<sup>84</sup> Az 1978. évi IV. törvény 216. § (1) bekezdése ugyanis „csak a műemlékek aktív megrongálását foglalta be a tényállásba [...] Ennek kiterjesztése a bírói gyakorlat által a passzív magatartással okozott károkozásokra, mindenképpen felveti a nullum crimen sine lege elv sérelmét, melyet az Alaptörvény XXVIII. cikk (4) bekezdése alkotmányos elv rangjára emelt. [...] A bírósági gyakorlat általi kiterjesztés tehát az alkotmányos rangra emelt jogelvbe ütközik, és ezért az Alkotmánybíróságnak kötelessége az ez elleni fellépés. [...] Ugyanis azon megatartások bűncselekménynyé nyilvánítása, melyek a törvényi tényállás megfogalmazása és tiszta nyelvi értel-

<sup>82</sup> 3077/2012. (VII. 26.) AB végzés, Indokolás [2].

<sup>83</sup> 3077/2012. (VII. 26.) AB végzés, Indokolás [4]–[5].

<sup>84</sup> 3077/2012. (VII. 26.) AB végzés [13].

me szerint nyilvánvalóan kívül esnek az adott tényálláson, a nullum crimen elv alapján csak a vonatkozó törvényi tényállás törvényhozás általi módosítása útján lehetséges, és nem a bírói gyakorlat által ezekre való kiterjesztéssel. Az európai történelmi tapasztalat épp az így létrejövő számtalan visszaélés nyomán alakította ki a nullum crimen elvet a Felvilágosodás szellemi harcai folyamán, és az Alaptörvény az Alkotmánybíróságot többek között ennek az elvnek a védelmére rendelte.”<sup>85</sup>

Álláspontom szerint ebben az ügyben az alkotmányjogi panaszt be kellett volna fogadni, ennek körében azonban az adott ügyben nemcsak a bírói jogalkotás tilalmának, hanem az értelmezés büntetőjogi határainak sérelmét is érdemben vizsgálnia kellett volna a testületnek. A nyitott tényállású bűncselekmények mulasztásos elkövetésével kapcsolatos indítványok érdemi alkotmánybírói vizsgálata nem mellőzhető, mivel az ilyen büntetőrendelkezések esetén – az elkövetési magatartás határozatlanságára tekintettel – a szokásosnál nagyobb az esélye annak, hogy a bíróságok döntéseikkel az alaptörvény-ellenesség talajára tévednek.

Pokol Béla és Paczolay Péter különvéleménye szerint „a befogadás után pedig a fenti okfejtés után valószínű a bírói ítélet megsemmisítésére került volna sor”, mivel „az Alkotmánybíróság a már idézett XXVIII. cikk (4) bekezdése alapján köteles [...] az alkotmányjogi panaszban elé terjesztett indítványok alapján megsemmisíteni az” olyan „bírói ítéleteket”, amelyek túllépnek „a már megadott bűncselekményi kör keretein”.<sup>86</sup>

A befogadást követően, álláspontom szerint azt kellett volna megállapítani, hogy a bírói ítélet összhangban áll az Alaptörvény XXVIII. cikk (4) bekezdésével. Az adott ügyben ugyanis – rendszertani és történeti értelmezés alapján – nyilvánvaló volt, hogy a tényállás mulasztással is elkövethető. A tényállás egyéb elemei alapján pedig kielégítő mértékben meghatározott volt az a keretkitöltő norma, amely a mulasztásos elkövetés alapjául szolgált. Ez azonban nem minden olyan esetben mondható el, amikor a bíróságok nyitott törvényi tényállás mulasztásos elkövetése miatt állapítják meg a felelősséget.<sup>87</sup> Alkotmányossági szempontból különösen aggályos azon esetek megítélése, amelyekben a speciálisan kötelezettek körét nem törvény, hanem a bírói gyakorlat határolja körül (például emberölés mulasztásos elkövetésének megállapítása előzetes magatartás alapján).

#### 4.1.2. SZEMÉLYI SZABADSÁG MEGSÉRTÉSE

A személyi szabadság megsértésével kapcsolatos alkotmányjogi panasz szerint a Kúria Bhar.III.1659/2014/19. számú ítéletében „rögzített jogértelmezésével [a bűncselekmény] lehetséges elkövetési magatartásainak körét olyan mértékben kiterjesztette, amely teljes jogbizonytalanságot eredményezett és ezzel megsértette az Alaptörvény XXVIII. cikk (4) bekezdésében foglalt nullum crimen sine lege elvét. A büntetni rendeltség ugyanis a cselekmény elkövetésekor nem volt előrelátható.”<sup>88</sup>

<sup>85</sup> Pokol Béla és Paczolay Péter különvéleménye a 3077/2012. (VII. 26.) AB végzéshez, Indokolás [12].

<sup>86</sup> Pokol Béla és Paczolay Péter különvéleménye a 3077/2012. (VII. 26.) AB végzéshez, Indokolás [13].

<sup>87</sup> A törvényi szabályozás kritikája körében megközelítve a kérdést lásd Nagy Ferenc: „Keretényállás, mulasztás és a büntetőjogi legalitás kapcsolatáról” *Magyar Jog* 2015/12. 616–619.

<sup>88</sup> 3074/2016. (IV. 18.) AB határozat, Indokolás [66].



Az Alkotmánybíróság az alkotmányjogi panaszt nem utasította vissza, de nem is fogadta be, hanem „az előadó alkotmánybíró a panasz befogadásáról szóló döntés helyett a panasz érdemi elbírálását tartalmazó határozat-tervezetet” terjesztett a testület elé.<sup>89</sup> Ennyiben az ügy mindenképpen mérföldkőnek tekinthető, hiszen így megerősítést nyert, hogy az Alaptörvény XXVIII. cikk (4) bekezdésének védelmi körébe tartoznak – és az Alkotmánybíróság által vizsgálhatók – a büntetőjogi vonatkozású jogértelmezés korlátaival kapcsolatos indítványok.

Az Alkotmánybíróság tanácsa azonban az alkotmányjogi panaszt az Alaptörvény XXVIII. cikk (4) bekezdése vonatkozásában elutasította.<sup>90</sup> Ennek kapcsán éppen a műemlék megrongálása tárgyában hozott határozatára hivatkozással „ismételten rögzít[ette] azt a korábbi határozataiban már kifejtett elvet, amely szerint feladat- és hatáskörébe nem tartozik bele sem a bírói gyakorlatnak a büntető anyagi jogot érintő, dogmatikai kérdések eldöntését célzó »felülvizsgálata«, sem egy adott bűncselekmény kapcsán az elkövetési magatartások lehetséges körének megállapítása, sem pedig a büntetés kiszabási gyakorlat kritikája szempontjából. A szakjogi dogmatikára épülő konzekvens bírói gyakorlat közvetlenül csak akkor válhat alkotmánybírói felülvizsgálat tárgyává, ha az Alaptörvénnyel össze nem egyeztethető, a tudomány igazolt és elfogadott megállapításait is felülíró alapjogi sérelem előidézésére alkalmas.”<sup>91</sup>

Az Alkotmánybíróság azonban ebben az ügyben éppen azt nem vizsgálta érdemben, hogy a bírósági döntés alkalmas-e alapjogi sérelem előidézésére. Ennek kapcsán ugyanis ki kellett volna térnie az alkotmányjogi panasz indokolásának egyes megállapításaira, különösen pedig arra a kérdésre, hogy a személyi szabadságnak a Kúria határozatában szereplő „korlátozása” értelmezhető-e a törvényi tényállásban szereplő „megfosztásként”.<sup>92</sup> Álláspontom szerint ez jogértelmezés segítségével nem állapítható meg, hanem csak az elkövető terhére szóló analógia alkalmazásával. Így viszont a Kúria döntése az Alaptörvény XXVIII. cikk (4) bekezdésében foglalt garancia sérelmével járt, így annak megsemmisítése lett volna a helyes döntés.

#### 4.1.3. TÉVES MINŐSÍTÉS (SIKKASZTÁS ÉS CSALÁS)

A Kúria egy büntetőügyben megállapította, hogy „üzletszerűen elkövetett csalás büntette – és nem sikkasztás – valósul meg, ha a kft. ügyvezetője közel egy éven át 43 sértettől azért vesz fel megrendelést, hogy a tőlük átvett vállalkozói díj-előlegeket nem a megállapodásban foglaltak teljesítésére, hanem kizárólag cége adósságának rendezésére fordítja, s ezzel megrendelőit megkárosítja”. A Kúria szerint az alsóbb fokú bíróságok minősítése (azaz sikkasztás megállapítása) „nem volt törvényes”, de „[...] – miután a sikkasztás és a csalás büntetési tételei azonosak, s a terhelt büntetésének mértéke ezen belül maradt – az törvénytörő büntetéshez nem vezetett”.

<sup>89</sup> 3074/2016. (IV. 18.) AB határozat, Indokolás [30].

<sup>90</sup> 3074/2016. (IV. 18.) AB határozat, Indokolás [68].

<sup>91</sup> 3074/2016. (IV. 18.) AB határozat, Indokolás [68].

<sup>92</sup> Alkotmányjogi panasz indokolása az 3074/2016. (IV. 18.) AB határozat alapjául szolgáló ügyben, 13., 2. bekezdés, [public.mkab.hu/dev/dontesek.nsf/0/08386229187687a5c1257ed900584740/\\$FILE/IV\\_1612\\_0\\_2015\\_inditvany.002.pdf/IV\\_1612\\_0\\_2015\\_inditvany.pdf](http://public.mkab.hu/dev/dontesek.nsf/0/08386229187687a5c1257ed900584740/$FILE/IV_1612_0_2015_inditvany.002.pdf/IV_1612_0_2015_inditvany.pdf).

Felülvizsgálatnak viszont a törvény egyértelmű rendelkezése folytán csak akkor van helye, ha a törvénytől minősítés törvénytől büntetés kiszabásához vezetett,<sup>93</sup> így a jogerős ítéletet helybenhagyta.<sup>94</sup>

Az ezzel kapcsolatos „alkotmányjogi panasz szerint az első- és másodfokú bíróság a jogerős ítéletben olyan cselekmény miatt szabott ki [...] büntetést, amely cselekmény a magyar jog szerint nem volt bűncselekmény”. Sőt az indítványozó álláspontja szerint ennek helybenhagyása folytán a Kúria hatályban fenntartó végzése is alaptörvény-ellenes.<sup>95</sup> Mindennek alapjogdogmatikai indokát közelebről az indítvány hiánypótlása jelölte meg, amely szerint „mindenkit csak olyan – olyan minőségű – bűncselekmény miatt lehet bűnösnek kimondani és büntetéssel sújtani, amelyet elkövetett”.<sup>96</sup>

Az Alkotmánybíróság szerint az indítványozó által a *nullum crimen sine lege* és a *nulla poena sine lege* elv megsértésére nézve felhozott érvek „nem állnak érdemi alkotmányjogi összefüggésben az Alaptörvény XXVIII. cikk (4) bekezdésében rögzített rendelkezéssel”.<sup>97</sup> Az Alkotmánybíróság szerint „az eljáró bíróságok az indítványozót olyan cselekmények elkövetése miatt marasztalták el, amely a magyar jog, vagyis az elkövetés idején hatályos és törvényben kihirdetett régi Btk. szerint bűncselekménynek minősültek (sikkasztás, csalás) és a jelenleg hatályos Btk. szerint is bűncselekménynek számítanak”.<sup>98</sup> Az Alkotmánybíróság utalt arra, hogy „a jogértelmezés körébe tartozik az, hogy a Kúria a jogerős ítéletben megállapított tényállásra alapozva az elkövetett cselekmény jogi minőségét megváltoztatta”.<sup>99</sup>

Az Alkotmánybíróság végzése ezzel lényegében tisztázta, hogy önmagában a téves büntetőjogi minősítés ellen az Alaptörvény XXVIII. cikk (4) bekezdése nem biztosít védelmet. Ennek kapcsán azonban a testületnek kifejezetten ki kellett volna mondania, hogy ebben az is közrehatott, hogy a két bűncselekmény azonos büntetési tételű volt. Ellenkező esetben ugyanis – amennyiben a *nulla poena sine lege* elvet is beleértjük a garancia védelmi körébe – az Alaptörvény XXVIII. cikk (4) bekezdésének megsértését kellett volna megállapítani. Erre figyelemmel pedig helyesebb lett volna az indítványt az Alaptörvény XXVIII. cikk (4) bekezdése vonatkozásában<sup>100</sup> is befogadni, majd az érdemi alkotmányosság kérdést tisztázva elutasítani.

<sup>93</sup> A büntetőeljárásról szóló 1998. évi XIX. törvény (Be.) 416. § (1) bekezdés b) pont.

<sup>94</sup> Kúria Bfv. II. 1.304/2014. – BH 2016.1.7, Indokolás [36].

<sup>95</sup> Vö. 2/2017. (II. 10.) AB határozat, Indokolás [11].

<sup>96</sup> Alkotmányjogi panasz hiánypótlása az Alkotmánybíróság 2/2017. (II. 10.) AB határozatával befejezett ügyben, 2., 2. bekezdés, [public.mkab.hu/dev/dontesek.nsf/0/995570c47e4b5de3c1257eb-200584f71/\\$FILE/IV\\_1087\\_4\\_2015\\_ind\\_kieg.002.pdf/IV\\_1087\\_4\\_2015\\_ind\\_kieg.pdf](http://public.mkab.hu/dev/dontesek.nsf/0/995570c47e4b5de3c1257eb-200584f71/$FILE/IV_1087_4_2015_ind_kieg.002.pdf/IV_1087_4_2015_ind_kieg.pdf).

<sup>97</sup> 2/2017. (II. 10.) AB határozat, Indokolás [40].

<sup>98</sup> 2/2017. (II. 10.) AB határozat, Indokolás [38].

<sup>99</sup> 2/2017. (II. 10.) AB határozat, Indokolás [39].

<sup>100</sup> A 2/2017. (II. 10.) AB határozat az Alaptörvény XXVIII. cikk (1) bekezdéséből eredő alkotmányos követelményt állapított meg.

## 4.2. A VISSZAHATÓ HATÁLYÚ BÜNTETŐJOGI JOGALKALMAZÁS TILALMA

### 4.2.1. AZ 1/1999. BJE ALKALMAZÁSA

A visszaható hatályú büntetőjogi jogalkalmazás kérdése is felmerül abban a büntetőügyben, amelyben a megállapított tényállás szerint az ötödrendű vádlott (az elsőrendű vádlott rábírására) 2005. december 11. napján 12 üveg magyar zárjegy nélküli krémlikört és összesen 19 450 karton magyar adójegy nélküli cigarettát hozott be vámvizsgálat nélkül Romániából Magyarországra. A Békés Megyei Bíróság az elkövetéskor hatályos büntetőtörvényt alkalmazva a vádlottakat (többek között) az 1978. évi Btk. 312. §-a (1) bekezdés a) pontjában meghatározott és a (2) bekezdés c) pontja szerint minősülő, felbujtóként elkövetett csempészet büntette miatt mondta ki bűnösnek.<sup>101</sup>

A Szegedi Ítéltábla szerint az elsőfokú bíróság a vádiratban foglalt cselekményt tévesen minősítette csempészet büntettének. Annak megvalósítását követően ugyanis „2007. január 1. napjával Románia az Európai Unió tagjává vált. Márpedig az Európai Közösség Tanácsa által elfogadott[,] a közösségi Vámkódex létrehozásáról szóló 2913/92/EGK rendelet 3. Cikk (1) bekezdése szerint mind a Magyar Köztársaság, mind Románia területe közösségi vámterület, amelyből következően a Románia területén lévő áruk elveszítették a nem közösségi áru, tehát a vámáru jellegüket. A rendelet 4. cikk 7. pontja szerinti közösségi áruk pedig vámteher nélkül továbbíthatók, s ezáltal a csempészet elkövetési tárgyai nem lehetnek.” Így „Románia uniós csatlakozása folytán a vádlottak a csempészet bűncselekménye miatt már nem vonhatók felelősségre”. Az ítéltábla szerint „a magyar zárjegy és adójegy nélküli jövedéki termékeknek az országba való behozatalával a vádlottak cselekménye a jövedékkel visszaélés bűncselekményének megállapítására alkalmas[,] amely az elkövetés és az elbírálás idején is ugyanúgy volt büntetendő”, de ez a bűncselekmény „nem kerülhetett az ítéletben az elkövetéskor megállapításra” látszólagos halmazatra tekintettel. Az ítéltábla szerint viszont egy „cselekményt csakis akkor lehet valamilyen bűncselekménynek minősíteni, ha az a cselekmény kimeríti az adott bűncselekmény törvényi tényállási elemeit az elkövetéskor és az elbíráláskor is”. Így „tekintettel arra, hogy a csempészet bűncselekményét az elbíráláskor már nem lehet megállapítani a tényállásbeli esetben, ezért a másodfokú bíróság a vádlottak cselekményét a[z 1978. évi] Btk. 311. § (1) bekezdésébe ütköző, de a (3) bekezdés a) pontja szerint minősülő jövedékkel visszaélés büntettének minősítette”.<sup>102</sup>

Az ügyben felülvizsgálati eljárásban eljáró Legfelsőbb Bíróság előtt a másodrendű vádlott védője azt az álláspontját fejtette ki, hogy az 1978. évi „Btk. 2. §-ának azon értelmezés felel meg, hogy a cselekmény az elkövetéskor hatályos jogszabályok szerinti csempészet büntettét már nem valósítja meg, ugyanakkor jövedékkel visszaélés büntettének, mivel ez a szigorúbb büntetőtörvény visszaható hatályát eredményezné, nem értékelhető”.<sup>103</sup>

<sup>101</sup> Békés Megyei Bíróság 12.B.279/2007/74.

<sup>102</sup> Szegedi Ítéltábla Bf.II.8/2009/9.

<sup>103</sup> Legf. Bir. Bhar. I. 390/2009. – BH 2010.236. – EH 2010.2119.

A Legfelsőbb Bíróság szerint „az ítéletábra a[z 1978. évi] Btk. 2. §-ára és az 1/1999. BJE határozatra volt figyelemmel, amikor megállapította, hogy Románia Európai Unióhoz csatlakozása folytán a vádlottak csempészet bűncselekménye miatt már nem vonhatók felelősségre, mivel az uniós országokba tartozó áruk közösségi áruk, ezért csempészet tárgyai nem lehetnek”. Az ítéletábra a Legfelsőbb Bíróság szerint „a bírói gyakorlatnak megfelelően (BH 1997/431. szám) vizsgálta, hogy cselekményük megvalósított-e más olyan bűncselekményt, amely az elkövetéskor és jelenleg is bűncselekmény. A jövedékkel visszaélés bűncselekménye a Btk. elkövetéskor és elbírálás idején hatályos rendelkezései szerint is büntetendő volt. A vádlottak azon cselekménye pedig, amellyel zárjegy és adójegy nélküli jövedéki termékeket hoztak be és szállítottak, a jövedékkel visszaélés bűncselekményének megállapítására alkalmas. Ehhez képest, jóllehet az elbírálás idején a cselekmény csempészetként nem büntethető, ez nem akadály a bűnösség jövedékkel visszaélésben való kimondásának. Egyébként is, amennyiben a csempészet büntetendő lenne, úgy az (látszólagos) halmazatot alkotna a jövedékkel visszaéléssel, és a specialitás elvének alkalmazása zárná ki a jövedékkel visszaélés halmazati megállapítását. Azzal viszont, hogy az elbírálás idején a csempészet már nem büntetendő, elhárul az akadály a jövedékkel visszaélés megállapíthatóságával kapcsolatban.” Mivel pedig az 1978. évi „Btk. 311. §-a szerinti jövedékkel visszaélés büntette tekintetében az elkövetéskori és a másodfokú elbírálás idején hatályos törvényi rendelkezések azonosak voltak, az sem merülhet fel, hogy a cselekmény jövedékkel visszaéléskénti minősítése a[z 1978. évi] Btk. 2. §-ával ellentétes lenne. Ez a jogi helyzet a harmadfokú elbírálás idejére sem változott meg.”<sup>104</sup>

A jogirodalomban ennek kapcsán arra mutattak rá, hogy az ítéletábra az 1/1999. BJE alkalmazásával a vádlottakat „súlyosabb bűncselekményben mondta ki bűnösnek, mint amilyenért az elkövetés idején [...] felelt[ek] volna”.<sup>105</sup> Márpedig „a vádlott jogállami keretek között nem kerülhet olyan helyzetbe, hogy az időmúlás [és a keretkitöltő norma változása] miatt a büntetőjogi felelőssége a súlyosabb cselekményért kerüljön megállapításra”. Az ügyben az 1978. évi Btk. 2. §-a *de facto* a vádlott terhére, *in peius* érvényesült, ami elfogadhatatlan. A „szigorúbb büntetőtörvénynek” ugyanis „viszszaható ereje nem lehet”.<sup>106</sup>

Az Alkotmánybíróság a jogegységi határozat vizsgálatára irányuló indítványt hatáskör hiányában visszautasította, azt tehát nem alakította át a jogegységi határozat elleni alkotmányjogi panasszá.<sup>107</sup> A testület a bírói döntés alaptörvény-ellenességét sem vizsgálta, amire egyébként akkor sem lett volna lehetősége, ha a jogegységi határozat elleni utólagos normakontroll-indítványt mégis alkotmányjogi panasszá alakította volna át.<sup>108</sup>

<sup>104</sup> Legf. Bir. Bhar. I. 390/2009. – BH 2010.236. – EH 2010.2119.

<sup>105</sup> GELLÉR Balázs: „A büntető törvény hatálya” In: BELOVICS Ervin – GELLÉR Balázs – NAGY Ferenc – TÓTH Mihály (szerk.): *Büntetőjog I. A 2012. évi C. törvény alapján* (Budapest: HVG-ORAC 2012) 152.

<sup>106</sup> CSOMÓS Tamás: „Az új Btk. időbeli hatályra vonatkozó rendelkezései a gyakorló jogász szemével” *Magyar Jog* 2014/1. 34.

<sup>107</sup> 3023/2012. (VI. 21.) AB végzés, Indokolás [1]–[2], [7]–[8]. E tanulmányban nincs mód vizsgálni ennek az álláspontnak a megalapozottságát, illetve a Lévy Miklós ezzel szemben érvelő különvéleményét. Lásd *uo.* [11]–[14].

<sup>108</sup> Vö. 3.3.2. pont.

Ha 2012. január 1. napja után terjesztenek elő alkotmányjogi panaszt az 1/1999. BJE, illetve az azt alkalmazó konkrét döntések ellen, akkor az Alkotmánybíróságnak már módja lenne az érdemi vizsgálatra.<sup>109</sup> Így viszont a jogtudomány részéről érdemes megvizsgálni azt a kérdést, hogy a fenti felsőbb bírósági döntésekben kifejezésre jutó jogtételek alkalmazása sérti-e az Alaptörvényt.

Az 1/1999. BJE alapján, amennyiben a büntető törvény „keretét kitöltő jogszabályi rendelkezésekben a bűncselekmény elkövetése után olyan mérvű változás következik be, amely a kötelezettség megszüntetésével vagy a tilalom feloldásával az addigi büntetőjogi védelmet megszünteti, e változás [...] a[z 1978. évi] Btk. 2. §-ának második mondatára figyelemmel az elbíráláskor hatályban lévő büntetőjogi szabályozás visszaható hatályú alkalmazását alapozza meg”.<sup>110</sup>

A jogegységi határozatban használt „alapozza meg” kifejezés alapján felmerülhet, hogy a keretkitöltő norma változása esetén az elbíráláskor hatályos büntető törvény visszaható hatályú alkalmazása csak lehetőség, nem pedig automatizmus. Ennek alapján a keretkitöltő norma büntetőjogi védelem tárgyát megszüntető változásának sincs önmagában visszaható ereje, hanem csak akkor, ha a büntető törvény olyan változását eredményezi, amely alapján a cselekmény az elbíráláskor nem bűncselekmény. Márpedig a vizsgált ügyben a cselekmény az új büntető törvény szerint bűncselekmény (mégpedig jövedékkel visszaélés), attól függetlenül, hogy a csempészet tényállásának keretkitöltő jogszabálya megváltozott.

Az 1/1999. BJE indokolása viszont az automatikus kihatás elismerését támasztja alá, hiszen a rendelkező résznél erőteljesebben úgy fogalmaz, hogy amennyiben „a keretkitöltő rendelkezésekben olyan mértékű változás következett be, amely a kötelezettség megszüntetésével vagy a tilalom feloldásával az eddigi büntetőjogi védelmet megszüntette, ez már [...] a büntető törvény megváltozásának tekintendő. Ezért az ilyen tartalmú rendelkezésnek visszaható ereje van.”<sup>111</sup>

Az indokolás e része azonban dogmatikailag hibás, mivel nem veszi figyelembe, hogy még a büntető törvény megváltozásának sincs mindig visszaható hatálya. Így például az elbíráláskor hatályos törvény alkalmazása nem kedvezőbb az elkövetőre, ha mondjuk a látszólagos alaki halmazatban előtérbe lépő olyan törvényi tényállást helyeznek hatályon kívül, amelynek a büntetési tétele kisebb. Ha viszont a büntető törvény megváltozásának nincs minden esetben visszaható hatálya, akkor nem járhat automatikusan ilyen hatással a keretkitöltő norma (az egyik tényállás vonatkozásában a büntetőjogi védelmet megszüntető) változása sem.

Az 1/1999. BJE iránymutatását tehát úgy kell értelmezni, hogy a keretkitöltő szabályozás változása csak akkor alkalmazható visszaható hatállyal, ha az kihat a cselekmény bűncselekményi minőségére is. Ha viszont a keretkitöltő szabályozás módosulása csak az egyik törvényi tényállás vonatkozásában releváns, míg a cselekmény egy másik büntetőrendelkezés alapján továbbra is bűncselekményt képez, akkor az időbeli

<sup>109</sup> Vö. 3.3.1. pont.

<sup>110</sup> 1/1999 BJE, Rendelkező rész. A jogegységi határozat foglalkozik a „meghatározott időre szóló jogszabályok” kérdésével is, amelyet e tanulmányban nem tárgyalok.

<sup>111</sup> 1/1999. BJE, Indokolás.

hatály általános szabályai szerint meg kell vizsgálni, hogy melyik törvény alapján való elbírálás vezet enyhébb megítéléshez.

Ezzel szemben a Szegedi Ítélőtábla és a Legfelsőbb Bíróság úgy értelmezte az 1978. évi Btk. 2. §-át, valamint az 1/1999. BJE-t, hogy az az elkövető számára kedvezőtlen büntetőjogi szabályozás visszaható hatályú alkalmazásához vezetett. Amennyiben tehát 2012. január 1. napját követően más ügyekben (akár más bűncselekmények viszonylatában) a bíróságok hasonlóan döntenek, akkor döntésüket – mivel az Alaptörvény XXVIII. cikk (4) bekezdésébe ütközik – az Alkotmánybíróságnak meg kell semmisítenie.

#### 4.2.2. JOGOSULATLAN GAZDASÁGI ELŐNY MEGSZERZÉSE, KÖLTSÉGVETÉSI CSALÁS

A visszaható hatályú büntetőjogi jogalkalmazás tilalma kapcsán jelentős az a büntetőügy is, amelyben a Gyulai Járási Ügyészség 2013. június 27-én jogosulatlan gazdasági előny megszerzése miatt emelt vádat a későbbi indítványozóval szemben. Az ügyészség a 2013. november 4-én megtartott első tárgyaláson „a bűncselekmény minősítése tekintetében a vádat a jogosulatlan gazdaság[i] előny megszerzésének büntettéről [1978. évi Btk. 288. § (2) bekezdés] az időközben hatályba lépett [...] [büntetőkódex] alapján [...] költségvetési csalás büntetérére [Btk. 396. § (7) bekezdés] módosította”.<sup>112</sup>

A Gyulai Járásbíróság a vádlott bűnösségét költségvetési csalásban állapította meg, ezen a minősítésen a másodfokú bíróság sem változtatott. A Kúria az indítványozó felülvizsgálati indítványát 2016. február 2-án kelt Bfv.I.1512/2015/6. számú végzésében elutasította, és az elsőfokú, valamint a másodfokú ítéletet hatályában fenntartotta.<sup>113</sup>

Az indítványozó szerint „a támadott bírósági határozatok a[z Alaptörvény] XXVIII. cikk (4) bekezdésében rögzített nullum crimen sine lege elvébe ütköznek”, mivel „a nyomozás során a gyanúsítás közlésekor, továbbá a [...] vádiratban a jogosulatlan gazdasági előny megszerzésének büntettével vádolták, amely törvényi tényállást már azelőtt hatályon kívül helyezték, mielőtt a büntetőeljárás a bírósági szakaszba jutott volna. Az eljáró bíróságok ennek következtében az első tárgyaláson bejelentett ügyési vádmódosítás alapján – az elkövetés idején még hatályban nem lévő – költségvetési csalás büntette miatt állapították meg a bűnösségét. Az indítványozó kifejtette, hogy a hatályos Btk.-nak nincs olyan rendelkezése, amely szerint a jogosulatlan gazdasági előny megszerzése néven szabályozott törvényi tényállás helyébe a költségvetési csalás büntette lép, vagy annak szabályait kell alkalmazni. Ennek következtében az eljáró bíróságok olyan cselekmény miatt ítélték el, amely az elkövetés idején nem létezett, így megsértették a nullum crimen sine lege elvét.”<sup>114</sup>

Az előadó alkotmánybíró „a panasz befogadásáról szóló döntés helyett [...] a panasz egy részének érdemi elbírálását tartalmazó határozat-tervezetet terjesztett elő,

<sup>112</sup> 3046/2017. (III. 20.) AB határozat, Indokolás [2].

<sup>113</sup> 3046/2017. (III. 20.) AB határozat, Indokolás [4]–[6].

<sup>114</sup> 3046/2017. (III. 20.) AB határozat, Indokolás [7]–[8].

amely a bírói döntést érdemben befolyásoló alaptörvény-ellenesség kérdését vizsgálja meg”.<sup>115</sup> Az Alkotmánybíróság ezzel hallgatólagosan és a határozat érdemi részében kifejezetten<sup>116</sup> megerősítette, hogy a visszaható hatályú büntetőjogi jogalkalmazás tilalma az Alaptörvény XXVIII. cikk (4) bekezdésének védelmi körébe tartozik (és így az Alkotmánybíróság által vizsgálható). Még akkor is, ha az érdemi elbírálás során a testület nem éppen szerencsés módon csak a „visszaható hatályú jogalkotás” tilalmát vizsgálta.<sup>117</sup>

Nem tartom viszont szerencsésnek, hogy az Alkotmánybíróság egyáltalán érdemben vizsgálta az indítvány azon részeit, amelyek szerint a vádirati minősítés ellentétes lehet az Alaptörvény XXVIII. cikk (4) bekezdésével. Az alkotmányos garancia a bűnösnek nyilvánítás vagy büntetéssel sújtás ellen biztosít védelmet, amibe a megvádolás nem tartozik bele.<sup>118</sup> Az Alkotmánybíróság „a bírói döntés megsemmisítése esetén megsemmisítheti a döntéssel felülvizsgált más [...] hatósági döntéseket is”,<sup>119</sup> de a vádirat semmiképpen sem tekinthető a bírósági döntéssel „felülvizsgált” hatósági döntésnek.

Az Alkotmánybíróság tanácsa az alkotmányjogi panaszt az Alaptörvény XXVIII. cikk (4) bekezdése vonatkozásában nem tartotta megalapozottnak. Ennek kapcsán „az Alkotmánybíróság [...] áttekintette azt, hogy a jogosulatlan gazdasági előny megszerzése és a költségvetési csalás büntette az alkotmányjogi panasszal érintett törvényi tényállási rész szövege tekintetében a releváns időszakban hogyan változott”.<sup>120</sup> Az 1978. évi „Btk., a 2011. évi LXIII. törvény, valamint a hatályos Btk. szövegéből és a törvények indokolásából” az Alkotmánybíróság szerint „egyértelműen megállapítható, hogy az alapul szolgáló büntetőeljárásban elbírált cselekménynek az elkövetése és az elbírálása idején a törvényhozó ugyanazt az elkövetési magatartást egyaránt bűncselekménynek nyilvánította, és kizárólag a törvényi tényállás elnevezése, illetve a Btk. rendszerében elfoglalt helye változott. A költségvetési csalás büntetnének büntetési tétele öt év szabadságvesztésről [2011. évi LXIII. törvény 2. §-ával módosított régi Btk. 310. § (7) bekezdés] három év szabadságvesztésre [hatályos Btk. 396. § (7) bekezdés] módosult és az indítványozó által elkövetett cselekmény elkövetése miatt az ügyészség ezt a rövidebb tartamú szabadságvesztéssel fenyegetett – a törvényi tényállásba foglalt – bűncselekmény elkövetése miatt módosította a vád jogi minősítését. A bíróságok pedig ezen – rövidebb tartamú szabadságvesztéssel fenyegetett – bűncselekmény elkövetése miatt állapították meg a halmazat részeként, a vádlott büntetőjogi felelősségét.”<sup>121</sup>

Az „Alkotmánybíróság álláspontja szerint mindezekből kitűnik, hogy a visszaható hatályú jogalkotás tilalmának sérelme nem merülhet fel, hiszen az indítványozó magatartása az elkövetésétől kezdve a büntetőeljárás végéig a büntető törvénykönyv-

<sup>115</sup> 3046/2017. (III. 20.) AB határozat, Indokolás [30].

<sup>116</sup> 3046/2017. (III. 20.) AB határozat, Indokolás [36].

<sup>117</sup> 3046/2017. (III. 20.) AB határozat, Indokolás [42].

<sup>118</sup> Már az Alkotmány tekintetében így HOLLÁN (42. lj.) 2070 [310. msz.].

<sup>119</sup> Abtv. 43. § (4) bekezdés.

<sup>120</sup> 3046/2017. (III. 20.) AB határozat, Indokolás [37], illetve részleteiben [38]–[40].

<sup>121</sup> 3046/2017. (III. 20.) AB határozat, Indokolás [41].

ben szabályozott büntetendő cselekménynek minősült, és a hatályos törvény azt enyhébben rendeli büntetni. Másrészt a[z 1978. évi] Btk.-ban és a [...] Btk. 2. §-ban megfogalmazott elvet érvényesítette az ügyészség és a bíróság is, amelynek alapján, ha a cselekmény elbírálásakor hatályban levő új büntető törvény szerint a cselekmény már nem bűncselekmény, vagy enyhébben bírálendő el, akkor az új törvényt kell alkalmazni [...]. A nullum crimen sine lege elve tehát nem sérült.”<sup>122</sup>

A 3046/2017. (III. 20.) AB határozat tehát két fontos jogtételt rögzített az Alaptörvény XXVIII. cikk (4) bekezdése alkalmazásával kapcsolatban, amelyekre feltehetően gyakran hivatkozik majd a testület jövőbeli határozataiban. Így

- az Alaptörvény XXVIII. cikk (4) bekezdését nem sérti az enyhébb büntetőtörvény visszaható hatályú alkalmazása, amely a Btk. 2. § (2) bekezdése alapján a bíróságok kötelezettsége;
- amennyiben pedig az enyhébb büntetőtörvény visszaható hatályú alkalmazására kerül sor, akkor az Alaptörvény XXVIII. cikk (4) bekezdése nem követeli meg, hogy az elkövetőt olyan elnevezésű bűncselekmény miatt mondják ki bűnösnek, amely az elkövetéskor hatályban volt.<sup>123</sup>

Az Alkotmánybíróság határozata példaszerű gondossággal derítette fel az alapjogi probléma büntetőjogi hátterét. Ebben a vonatkozásban az egyetlen – korántsem ügödöntő, mégis kifogásolható – hiányosság a határozatnak az a (feltehetően az indítványozótól átvett<sup>124</sup>) megállapítása, hogy a vádirati minősítés „téves”.<sup>125</sup> A vádirati minősítés valójában nem volt törvénytörő, amikor 2013. június 27-én az elkövetéskor hatályos törvényben szereplő jogosulatlan gazdasági előny megszerzése miatt emeltek vádat. A 2013. július 1. napján hatályba lépő Btk. volt ugyanis az a jogszabály, amely – amint az a határozatból is kiderül<sup>126</sup> – a bűncselekmény büntetési tételének felső határát öt év szabadságvesztésről három év szabadságvesztésre csökkentette. A vád alá helyezéskor hatályos büntetőtörvény (a 2011. évi LXIII. törvénnyel módosított 1978. évi Btk.) viszont az elkövetéskor hatályossal azonos büntetési tételt tartalmazott. Márpedig az 1978. évi Btk. 2. §-a szerint az elbíráláskor – jelen esetben a vádemeléskor<sup>127</sup> – hatályos törvény csak akkor alkalmazható, ha enyhébb.

<sup>122</sup> 3046/2017. (III. 20.) AB határozat, Indokolás [42].

<sup>123</sup> Érdemes ezt összevetni ezt a 4.2.1. pontban ismertetett ügyben kifejtett – ezzel homlokegyenest ellentétes – bírósági érvelésekkel.

<sup>124</sup> 3046/2017. (III. 20.) AB határozat, Indokolás [10].

<sup>125</sup> 3046/2017. (III. 20.) AB határozat, Indokolás [33].

<sup>126</sup> 3046/2017. (III. 20.) AB határozat, Indokolás [40].

<sup>127</sup> Az „ügyészségnek mint jogalkalmazó szervnek a vádirat benyújtásakor állást kell foglalnia abban a kérdésben, hogy a vádirati minősítés során a cselekmény elbírálásakor vagy az elkövetéskor hatályos jogszabályt kell alkalmazni. Az ügyész szempontjából az elbírálás ideje a vádemelés időpontja, miután ekkor ő az ügy ura.” Pécsi Ítéletábrla Bkk.I.60/2014/2. – ÍH 2014.44.



## 5. A BÍRÓI DÖNTÉS ALAPTÖRVÉNYBE ÜTKÖZÉSÉNEK JOGKÖVETKEZMÉNYEI

### 5.1. A DÖNTÉS MEGSEMISÍTÉSE

Ha az Alkotmánybíróság az Abtv. 27. §-a alapján folytatott eljárásában alkotmányjogi panasz alapján megállapítja a bírói döntés alaptörvény-ellenességét, akkor a döntést megsemmisíti.<sup>128</sup> A megsemmisítés jogkövetkezményeit a büntetőeljárás törvény szerinti megismételt eljárásban kell levonni,<sup>129</sup> ebben „az alkotmányjogi kérdésben az Alkotmánybíróság határozata szerint kell eljárni”,<sup>130</sup> a bíróság pedig az ügyet „az Alkotmánybíróság megsemmisítő határozata okainak és indokainak figyelembevételével bírálja el”.<sup>131</sup>

A megismételt eljárás többi esetkörével szemben az Alkotmánybíróság általi megsemmisítés alapján indult eljárásra abszolút súlyosítási tilalom vonatkozik. Ha ugyanis az Alkotmánybíróság az ítéletet megsemmisíti, a megismételt eljárásban „nem lehet a felmentett vádlott bűnösségét megállapítani”, illetve az ítéletben kiszabott büntetésnél „súlyosabb büntetést kiszabni vagy a büntetés helyett alkalmazott intézkedésnél súlyosabb intézkedést alkalmazni”.<sup>132</sup>

### 5.2. A FELÜLVIZSGÁLAT LEHETŐSÉGE

Ha az Alkotmánybíróság eljárásában kizárólag büntetőbírói határozat megsemmisítésére kerül sor az Alaptörvény XXVIII. cikk (4) bekezdése alapján, akkor az Abtv. 45. § (6) bekezdése nem alkalmazható, azaz az alaptörvény-ellenes jogszabály hiányában más jogerős határozatokkal befejezett büntetőeljárások felülvizsgálata nem rendelhető el.

Ezekben a más ügyekben felülvizsgálatnak azonban a Be. azon rendelkezése alapján lehet helye, amely szerint e rendkívüli jogorvoslati eljárás azon alapul, hogy „a terhelt felmentésére vagy az eljárás megszüntetésére, illetve a terhelt bűnösségének megállapítására, továbbá kényszergyógykezelésének elrendelésére a büntető anyagi jog szabályainak megsértése miatt került sor”.<sup>133</sup> Ez a rendelkezés különösen azokban az esetekben alkalmazható, amikor az Alaptörvény XXVIII. cikk (4) bekezdésének sérelme egyben a Btk. 1. és 2. §-a rendelkezéseinek sérelmét is jelenti.<sup>134</sup>

<sup>128</sup> Abtv. 43. § (1) bekezdés.

<sup>129</sup> Abtv. 43. § (2) bekezdés, illetve 2017. évi XC. törvény a büntetőeljárásról (Be.) XVI. fejezet.

<sup>130</sup> Abtv. 43. § (3) bekezdés.

<sup>131</sup> Be. 403. § (3) bekezdés.

<sup>132</sup> Be. 405. § (1a) bekezdés.

<sup>133</sup> Be. 416. § (1) bekezdés a) pont.

<sup>134</sup> Vö. 6. pont.

### 5.3. AZ ERGA OMNES HATÁLY

A bíróságok más ügyekben sem követhetnek olyan jogértelmezést, amelynek alapján az Alkotmánybíróság a büntetőítéletet korábban az Alaptörvény XXVIII. cikk (4) bekezdése alapján megsemmisítette. Az Alaptörvény 28. cikke ugyanis kimondja, hogy „a bíróságok a jogalkalmazás során a jogszabályok szövegét elsősorban azok céljával és az Alaptörvénnyel összhangban értelmezik”. Márpedig az Alaptörvénnyel való összhang vonatkozásában az Alkotmánybíróság határozatai a bíróságokra is kötelezők. Az Abtv. 27. §-án alapuló hatáskörben hozott határozatoknak ráadásul nagyobb az esélyük arra, hogy a bírói gyakorlatban meghonosodjanak, mivel azokban az Alkotmánybíróság eleve egy jogértelmezés alkotmányosságát vizsgálta.

### 5.4. ALKOTMÁNYOS KÖVETELMÉNY

Pokol Béla és Paczolay Péter alkotmánybírók különvéleménye veti fel, hogy amennyiben a műemlék megrongálásával kapcsolatos ügyben „a bírói ítélet megsemmisítésére került volna sor”, akkor „az Alkotmánybíróság a nullum crimen elv alapján megadhatja volna a Btk. 216. § (1) bekezdéséhez az alkotmányos értelmezés kötelező kereteit a büntető bíróságok számára”.<sup>135</sup> Ennek a megoldásnak az általánosítása alapján alkotmányos követelmény megállapítására akkor is sor kerülhet, ha az Alkotmánybíróság az Abtv. 26. §-a szerint indítványozott eljárásban az Abtv. 28. § (2) bekezdése alapján megvizsgálja egy bírói döntés alkotmányosságát és megsemmisíti azt.

Sőt álláspontom szerint alkotmányos követelmény megállapítására akkor is lehetséges van a testületnek, ha az Abtv. 27. §-a alapján előterjesztett alkotmányjogi panasz kizárólag a bírói döntés ellen irányul. Az Abtv. szerint ugyanis „az Alkotmánybíróság hatáskörei [tehát bármely hatásköre] gyakorlása során folytatott eljárásában határozattal megállapíthatja azokat az Alaptörvény szabályozásából eredő, és az Alaptörvény rendelkezéseit érvényre juttató alkotmányos követelményeket, amelyeknek a vizsgált, illetve a bírósági eljárásban alkalmazandó jogszabály alkalmazásának meg kell felelnie”.<sup>136</sup>

A bírói döntések megsemmisítése esetén az alkotmányos követelmény előírása az Alkotmánybírósági határozat erga omnes hatályának<sup>137</sup> (illetve egyes aspektusainak) kifejezett megfogalmazása. A bírói döntések megsemmisítése esetén az alkotmányos követelmény előírása nem a megsemmisítés alternatívája, hanem annak kiegészítése. Így funkciója eltér attól, amit ugyanez a jogkövetkezmény a jogszabályok alaptörvény-ellenességének vizsgálata esetén betölt.

<sup>135</sup> Pokol Béla és Paczolay Péter alkotmánybírók különvéleménye a 3077/2012. (VII. 26.) AB végzéshez, Indokolás [13].

<sup>136</sup> Abtv. 46. § (3) bekezdés.

<sup>137</sup> Vö. 5.3. pont.

## 6. AZ ALAPTÖRVÉNYBE ÜTKÖZŐ ÉS/VAGY TÖRVÉNYSÉRTŐ BÍRÓI DÖNTÉSEK

A bírói döntés törvénysértő jellege, illetve alaptörvény-ellenessége tekintetében a következő esetvariációk különíthetők el:

- törvényes és alkotmányos (az Alaptörvénynek megfelelő) döntés,
- törvénysértő, de alkotmányos (az Alaptörvénynek megfelelő) döntés,
- törvényes, de alkotmányellenes (alaptörvény-ellenes) döntés,
- törvénysértő és (ennélfogva) alkotmányellenes (alaptörvény-ellenes) döntés.

A következőkben ezen esetvariációk érvényesülését olyan helyzetekben elemezzük, amikor az Alkotmánybíróság azt állapítja meg, hogy a büntető jogszabály összhangban áll az Alaptörvénnyel,<sup>138</sup> így a bírói döntés alaptörvény-ellenességét önmagában vizsgálja.

a) Törvényes és alkotmányos az az ítélet, amelyben a bíróság a Btk. (az Alaptörvénnyel összhangban álló) tényállásának helyes értelmezésével (és a Btk. 1. és 2. §-ával összhangban) mondja ki bűnösnek a terheltet.

b) Törvénysértő az a büntetőítélet, amely idegen dolog hiányában sikkasztást állapít meg, hiszen sérti a Btk. 372. §-át, de nem ellentétes az Alaptörvény XXVIII. cikk (4) bekezdésével, amennyiben a cselekmény ugyanúgy büntetendő csalásnak minősül.<sup>139</sup>

c) Az Alaptörvény XXVIII. cikk (4) bekezdése alapján (más garanciákkal szemben) – legalábbis alkotmányos büntető jogszabály esetén – nehezen képzelhető el törvényes, de alaptörvény-ellenes döntés. Az alkotmányos garanciának a jogalkalmazóval szemben érvényesülő tartalma nagy részét ugyanis a Btk. rendelkezései leképezik.<sup>140</sup> Törvényes, de alaptörvény-ellenes legfeljebb akkor lehet egy döntés, ha a(z önmagában alkotmányos) büntető jogszabály olyan értelmezését tartalmazza, amely az Alaptörvény XXVIII. cikk (4) bekezdésével nem egyeztethető össze.<sup>141</sup>

d) Törvénysértő és (ennélfogva) alaptörvény-ellenes az a büntetőítélet, amely a bírói jog tilalmába ütközik, vagy a súlyosabb büntetőtörvényi tényállást (amely önmagában alkotmányos) visszaható hatállyal alkalmazza. A bíróság ugyanis – az Alaptörvény XXVIII. cikk (4) bekezdése mellett – az első esetben a Btk. 1. §-át, a második esetben a Btk. 2. §-át is megsérti.

<sup>138</sup> Ebben a tanulmányban terjedelmi okokból nem vizsgálom meg azt a még bonyolultabb kérdést, amikor a büntetőtörvény (is) alaptörvény-ellenes.

<sup>139</sup> Vö. 4.1.3. pont.

<sup>140</sup> Vö. 2.6. és 3.4. pont.

<sup>141</sup> Még ez a megállapítás is csak akkor igaz, ha az 1978. évi IV. törvény (régí Btk.) 1. §-ából nem vezetünk le fokozott követelményeket a büntető jogszabály értelmezésére nézve. Az alapvető rendelkezések között kifejezetten a büntetőtörvény értelmezésére irányadó szabályt is tartalmazott a finn Btk. egyik tervezete. Lásd Raimo LAHTI – Kimmo NUOTIO (szerk.): *Criminal Law Theory In Transition. Finnish and Comparative Perspectives* (Helsinki: Finnish Lawyers Publishing Company 1992) 587.

## 7. A BÍRÓI GYAKORLATTAL KAPCSOLATOS KÉRDÉSEK

### 7.1. A BÍRÓSÁGI GYAKORLAT ALKOTMÁNYOSSÁGA

A műemlék megrongálásával kapcsolatos ügyben az Abtv. 26. (és valójában 27.) §-a alapján előterjesztett panasz álruhájában nemcsak a bírósági döntés alkotmányossága merült fel, hanem a bírói gyakorlaté is.<sup>142</sup>

Az Alaptörvény és az Abtv. szerint az Alkotmánybíróságnak jogszabályok, jogegységi határozatok és egyedi bírósági döntések alkotmányosságának megítélésére van hatásköre.<sup>143</sup> A bírói gyakorlat alkotmányossága tekintetében kontrollt sem folytathat le, alaptörvény-ellenességet nem állapíthat meg, jogkövetkezményt nem alkalmazhat. A bírósági döntés alaptörvény-ellenességének megállapításából azonban – a *nullum crimen sine lege* elv sérelme esetén is – következhet annak a bírósági gyakorlatnak (az abban elfogadott értelmezésnek) az alkotmányellenessége, amelynek a büntetőítélet a részét képezi. Ebben az esetben a jogkövetkezmények tekintetében különösen fontos az alkotmányos követelmény megállapítása; nem véletlen, hogy azt Pokol Béla és Paczolay Péter is olyan esetekre nézve javasolják, amikor a vizsgált határozat a véleményük szerint alaptörvény-sértő jogértelmezést alkalmazó bírói gyakorlatba illeszkedik.<sup>144</sup>

### 7.2. A BÍRÓI GYAKORLATNAK VALÓ MEGFELELÉS SZEREPE A BÍRÓI DÖNTÉS ALKOTMÁNYOSSÁGÁNÁL

A testület eddigi gyakorlatában még nem merült fel, de külön kérdésként jelentkezik, hogy a bírósági döntésnek az Alaptörvény XXVIII. cikk (4) bekezdésével való összhangja megítélésénél milyen szerepe van az ítélezési gyakorlatnak való megfelelésnek. Még akkor is, ha az Alkotmánybíróság a bírói gyakorlat alkotmányosságát csak közvetetten vizsgálhatja.<sup>145</sup>

Az egyik oldalról növelheti-e annak esélyét, hogy egy bírói döntés alkotmányosnak ítéltetik, ha megfelel az ítélezési gyakorlatnak? Álláspontom szerint nem feltétlenül, mivel amennyiben az ítélezési gyakorlat a bírói jog tilalmára vagy az értelmezés büntetőjogi határainak túllépésére tekintettel maga is az Alaptörvény XXVIII. cikk (4) bekezdésébe ütközik,<sup>146</sup> akkor erre a kérdésre nemleges választ kell adni.

A másik oldalról pedig az merül fel, hogy egy nagyszámú eseti döntésben megnyilvánuló korábbi stabil bírói gyakorlattól eltérő döntés esetén nagyobb-e az esélye az alkotmányellenesség fennállásának. Erre a kérdésre sem kell feltétlenül igenlő

<sup>142</sup> 3077/2012. (VII. 26.) AB végzés, Indokolás [2], illetve Pokol Béla és Paczolay Péter alkotmánybírók különvéleménye a 3077/2012. (VII. 26.) AB végzéshez, Indokolás [12].

<sup>143</sup> Vö. 3.3. pont.

<sup>144</sup> Vö. 5.4. pont.

<sup>145</sup> Vö. 7.1. pont.

<sup>146</sup> Vö. 6. pont.

választ adni, mivel lehetséges, hogy az ítélkezési gyakorlattal (nyíltan vagy hallgatólagosan) szembeszegülő bírósági döntés áll összhangban az Alaptörvény XXVIII. cikk (4) bekezdésével, mivel például nem lépi túl az értelmezés büntetőjogi határait.<sup>147</sup>

## 8. ÖSSZEGZÉS

### 8.1. A *NULLUM CRIMEN* ELV ÉS AZ ALKOTMÁNYBÍRÓSÁG HATÁSKÖREI

Hatáskörének bővülésére tekintettel az Alkotmánybíróság az Alaptörvény XXVIII. cikk (4) bekezdése keretében a *nullum crimen sine lege* elv olyan aspektusait is vizsgálhatja, amelyekre 2012. január 1. előtt nem volt lehetősége. Idesorolhatók azok a tilalmak, amelyek a) az elkövetőre kedvezőtlen büntetőtörvény visszaható hatályú alkalmazására, b) az elkövetőre kedvezőtlen bírói jogalkotásra vagy c) az elkövetőre kedvezőtlen analógiára vonatkoznak, valamint d) azok a korlátozások, amelyek a büntetőtörvénynek az elkövető terhére való értelmezését szorítják szűkebb keretek közé más jogágakhoz képest.

### 8.2. A GARANCIA TARTALMA

#### 8.2.1. A BÍRÓI BÜNTETŐJOG-ALKOTÁS ALKOTMÁNYOS TILALMA (ÉS AZ ÉRTELMEZÉS ALAPTÖRVÉNYI HATÁRAI A BÜNTETŐJOGBAN)

A 3077/2012. (VII. 26.) AB végzéssel elbírált ügyben a testületnek érdemben kellett volna vizsgálnia a bírói jogalkotás büntetőjogra vonatkozó tilalmának megsértését, valamint az értelmezés más jogágakhoz képest szigorúbb határainak áthágását. A nyitott törvényi tényállású bűncselekmények esetén ugyanis – az elkövetési magatartás határozatlanságára tekintettel – a szokásosnál nagyobb az esélye annak, hogy a bíróságok döntéseikkel az alaptörvény-ellenesség talajára tévednek. A konkrét bírói ítélet nem volt ellentétes az Alaptörvény XXVIII. cikk (4) bekezdésével, mert rendszertani és történeti értelmezés alapján nyilvánvaló volt, hogy a műemlék megrongálása mulasztással is elkövethető, illetve a keretkitöltő norma a tényállás egyéb elemei által kielégítő mértékben meghatározott volt. Ez azonban nem minden olyan esetben mondható el, amikor a bíróságok nyitott törvényi tényállások mulasztásos elkövetése miatt állapítják meg valakinek a büntetőjogi felelősségét.

A 3074/2016. (IV. 18.) AB határozattal elbírált büntetőügyben a Kúria nem jogértelmezés segítségével, hanem az elkövető terhére szóló analógia alkalmazásával jutott arra a következtetésre, hogy a személyi szabadság „korlátozása” megfelel a büntetőtörvényi tényállásban szereplő „megfosztás” fogalmának. Így viszont az Alkotmánybíróságnak az Alaptörvény XXVIII. cikk (4) bekezdésében foglalt garancia megsértésére tekintettel meg kellett volna semmisítenie az ügyben született azon

<sup>147</sup> Vö. 4.1. pont.

bírósági döntéseket, amelyek személyi szabadság megsértése miatt büntetőjogi felelősséget állapítottak meg.

Az Alaptörvény XXVIII. cikk (4) bekezdése nem biztosít alapjogi védelmet önmagában a téves büntetőjogi minősítés ellen. A 2/2017. (II. 10.) AB határozattal elbírált ügyben az Alkotmánybíróságnak kifejezetten ki kellett volna mondania, hogy ezzel kapcsolatos döntésében közrehatott a két bűncselekmény azonos büntetési tétele is. A testületnek utalnia kellett volna arra is, hogy amennyiben a téves büntetőjogi minősítés következtében a bíróság súlyosabb bűncselekményben állapítja meg a terhelt felelősségét, akkor az Alaptörvény XXVIII. cikk (4) bekezdése sérül.

#### 8.2.2. A TERHELT SZÁMÁRA KEDVEZŐTLEN TÖRVÉNY VISSZAHATÓ HATÁLYÚ ALKALMAZÁSÁNAK TILALMA

A 3046/2017. (III. 20.) AB határozat szerint az Alaptörvény XXVIII. cikk (4) bekezdése nem akadályozza annak, hogy a büntetőbíróság – az enyhébb büntető törvény visszaható hatályú alkalmazása esetén – az elkövetőt más elnevezésű bűncselekmény miatt mondja ki bűnösnek, mint amely az elkövetéskor hatályban volt.

A bíróságok a keretkitöltő jogszabálynak az egyik bűncselekményt érintő változására tekintettel és az 1/1999. büntető jogegységi határozatra hivatkozva több esetben súlyosabb bűncselekményben mondták ki bűnösnek a vádlottakat, mint amilyenért az elkövetés idején feleltek volna (BH 2010.236. és EH 2010.2119.). Ez a bírósági jogértelmezés azonban nemcsak az 1978. évi Btk. rendelkezéseinek nem felelt meg, de az Alkotmány 57. § (4) bekezdésével is ellentétes volt. Ennek megállapítására azonban az Alkotmánybíróságnak a 2012. január 1. napját megelőzően indult alkotmánybírósági eljárásokban nem volt hatásköre. Ha azonban más ügyekben a büntetőbíróságok ilyen jogértelmezést követnének, akkor a 2012. január 1. napját követően előterjesztett, ezt sérelmező alkotmányjogi panaszokat az Alkotmánybíróságnak érdemben el kell bírálnia. A támadott bírósági döntéseket pedig az Alaptörvény XXVIII. cikk (4) bekezdésébe ütközésre tekintettel meg kell semmisítenie.

#### 8.3. AZ ALAPTÖRVÉNYBE ÜTKÖZÉS JOGKÖVETKEZMÉNYEI

Az Alaptörvénnyel való összhang vonatkozásában az Alkotmánybíróság az Abtv. 27. §-a szerinti eljárásban hozott határozatai is *erga omnes* hatállyal irányadók. Az Alaptörvény 28. cikke alapján ugyanis a bíróságok más ügyekben sem követhetnek olyan jogértelmezést, amelynek az alapján meghozott büntetőítéletet az Alkotmánybíróság az Alaptörvény XXVIII. cikk (4) bekezdésére figyelemmel korábban megsemmisítette.

A bírói döntések Alaptörvénybe ütközésének vizsgálata esetén az alkotmányos követelmények meghatározása más funkciót lát el, mint a jogalkotás alkotmánybírósági kontrollja körében. A bírói döntés megsemmisítése esetén ugyanis az alkotmányos követelmény előírása nem a megsemmisítés alternatívája, hanem annak kiegészítése.

#### 8.4. ALAPTÖRVÉNYBE ÜTKÖZÉS ÉS/VAGY TÖRVÉNYSÉRTÉS

Az Alaptörvénybe ütközés és/vagy törvénysértés viszonya vonatkozásában logikailag a következő esetvariációk különíthetők el: a) törvényes és alkotmányos döntés, b) törvénysértő, de alkotmányos döntés, c) törvényes, de alkotmányellenes (alaptörvény-ellenes) döntés, d) törvénysértő és (ennélfogva) alkotmányellenes (alaptörvény-ellenes) döntés.

Az Alaptörvény XXVIII. cikk (4) bekezdése kapcsán bármelyik esetkör előfordulhat, de ezen alapjog tekintetében – legalábbis alkotmányos büntető jogszabály alkalmazása esetén – ritka a törvényes, de alaptörvény-ellenes döntés, hiszen az alaptörvényi garancia nagy részét leképezik a Btk. rendelkezései. Törvényes, de alaptörvény-ellenes döntés legfeljebb az lehet, amelyik a(z) önmagában alkotmányos) büntető jogszabály olyan értelmezését tartalmazza, amely az Alaptörvény XXVIII. cikk (4) bekezdésével nem egyeztethető össze.

Az eredeti megjelenés helye:

*Az Alaptörvény érvényesülése a bírói gyakorlatban III.*

*Alkotmányjogi panasz – az alapjog-érvényesítés gyakorlata*

(Budapest: HVG-ORAC 2019) 64–97.